

บรรณานุกรม

เอกสารต้นต้น

ก. เอกสารจากแผนกหนังสือตัวเขียนและจารึกกองหอสมุดแห่งชาติกรมศิลปากร

1. ศิลาจารึกที่พบในจังหวัดเชียงใหม่

ศิลาจารึกเลขทะเบียน ช.ม/1 จารึกวัดเชียงมั่นจังหวัดเชียงใหม่ จ.ศ. 943

___ ช.ม/3 จารึกเจ้าหมื่นงั่วเชียง จ.ศ. 807

___ ช.ม/4 จารึกพุทธสถานอักษรไทยฝักขาม ภาษาไทย จ.ศ. 859

___ ช.ม/5 จารึกวัดช้างค้ำ (เวียงกุมกาม) จ.ศ. 921

___ ช.ม/6 จารึกพุทธสถานอักษรและภาษาไทย จ.ศ. 865

___ ช.ม/7 จารึกพุทธสถานอักษรและภาษาไทย จ.ศ. 915

___ ช.ม/13 จารึกอักษรไทยฝักขาม ภาษาไทย จ.ศ. 854

___ ช.ม/15 จารึกวัดเกตการาม จ.ศ. 943

___ ช.ม/16 จารึกวัดพระธาตุศรีจอมทอง จ.ศ. 858

___ ช.ม/17 จารึกวัดพระธาตุศรีจอมทอง จ.ศ. 918

___ ช.ม/25 จารึกวัดศรีสุพรรณ จ.ศ. 871

___ ช.ม/26 จารึกวัดเจ็ดยี่หลวง จ.ศ. 885

___ ช.ม/27 จารึกวัดป่าตพินท์ จ.ศ. 943

2. ศิลาจารึกที่พบในจังหวัดลำพูน

ศิลาจารึกเลขทะเบียน ล.พ/9 จารึกกษัตริย์ราชวงศ์มังราย พ.ศ. 1954

___ ล.พ/10 จารึกภาษาไทยจังหวัดเชียงใหม่

___ ล.พ/15 จารึกวัดพระธาตุมุตตะวันออกเฉียงเหนือ จ.ศ. 862

___ ล.พ/16 จารึกจังหวัดเชียงใหม่ จ.ศ. 850

___ ล.พ/18 จารึกวัดมะสันคำ จ.ศ. 850 และ จ.ศ. 869

___ ล.พ/19 จารึกที่ได้อมาจากวัดบุญนาค จ.ศ. 864

___ ล.พ/20 จารึกวัดบุญบาน จ.ศ. 866

___ ล.พ/21 จารึกดอยแก้วพระจังหวัดเชียงใหม่ จ.ศ. 846

ศิลาจารึกเลขทะเบียน ล.พ/22 จารึกวัดวิสุทธาราม จ.ศ. 868

- _____ ล.พ/23 จารึกวัดหนองหนาม จ.ศ. 851
- _____ ล.พ/24 จารึกอักษรและภาษาไทย จ.ศ. 836
- _____ ล.พ/25 จารึกวัดปากแก้ว จ.ศ. 921
- _____ ล.พ/26 จารึกพิพิธภัณฑสถาน จ.ศ. 862
- _____ ล.พ/27 จารึกวัดเก้ายอด จ.ศ. 774
- _____ ล.พ/28 จารึกอักษรไทย ผักขามภาษาไทย จ.ศ. 847
- _____ ล.พ/30 จารึกอักษรไทยผักขาม จารึกในราวพุทธศตวรรษที่ 21
- _____ ล.พ/33 จารึกวัดกลางพยาว จ.ศ. 861
- _____ ล.พ/34 จารึกพบที่สุพรรณาราม (วัดร้าง) จ.ศ. 874
- _____ ล.พ/38 จารึกวัดพระยืน จังหวัดลำพูน จ.ศ. 732
- _____ ล.พ/42 จารึกปล่องทึบ (โคมไฟ) จ.ศ. 870
- _____ ล.พ/43 จารึกวัดช้างค้ำ จ.ศ. 919
- _____ ล.พ/45 จารึกปามะนับเต่า จังหวัดลำพูน

3. ศิลาจารึกที่พบในจังหวัดพะเยา

ศิลาจารึกเลขทะเบียน พ.ย/1 จารึกวัดหนองกวาง จ.ศ. 875

- _____ พ.ย/2 จารึกวัดดอนคราม จ.ศ. 850
- _____ พ.ย/3 จารึกเจ้าสี่หมื่น ฯ เมืองฝาง จ.ศ. 852
- _____ พ.ย/4 จารึกวัดวิสุทธาราม จ.ศ. 854
- _____ พ.ย/5 จารึกวัดป่าเพียง จ.ศ. 845
- _____ พ.ย/6 จารึกวัดพระเจ้าเมืองเชียงราย จ.ศ. 855
- _____ พ.ย/7 จารึกวัดศรีโคมดำ จ.ศ. 857
- _____ พ.ย/8 จารึกวัดป่าใหม่ จ.ศ. 859
- _____ พ.ย/9 จารึกวัดพระยาร่วง พ.ศ. 2042
- _____ พ.ย/10 จารึกวัดศรีโคมดำ จ.ศ. 856
- _____ พ.ย/11 จารึกวัดบุญอ้อ จ.ศ. 870
- _____ พ.ย/12 จารึกวัดพระเกิด จ.ศ. 875

ศิลาจารึกเลขทะเบียน	พ.ย./13	จารึกวัดสิบสองห้อง	จ.ศ.877
_____ ,	พ.ย./14	จารึกวัดมหาเจดีย์หลวง	จ.ศ.884
_____ .	พ.ย./15	จารึกเจ้าเมืองเข็ริง	จ.ศ.898
_____ .	พ.ย./26	จารึกวัดอารามปาน้อย	จ.ศ.856
_____ ,	พ.ย./27	จารึกอักษรไทยภาาาไทย	จ.ศ.857
_____ .	พ.ย./28	จารึกเจ้าหมื่นลอมงคล	จ.ศ.862
_____ .	พ.ย./29	จารึกเจ้าหัวแล่น ฯ	จ.ศ.866
_____ ,	พ.ย./39	จารึกวัดจอยแซ่	จ.ศ.857
_____ .	พ.ย./40	จารึกวัดโลกตลก สังกฆาราม	

4. ศิลาจารึกที่พบในจังหวัดเชียงราย

ศิลาจารึกเลขทะเบียน	ย.ร./1	จารึกวัดสันทรอาราม	จ.ศ.830
_____ .	ย.ร./2	จารึกพอกศัพระเจ้าตันทาง	จ.ศ.858
_____ .	ย.ร./3	จารึกวัดปราสาท	จ.ศ.858
_____ .	ย.ร./4	จารึกพระมหาเถรเจ้า 25 คน (ย.ล.-/19)พ.ศ.2041	
_____ .	ย.ร./6	จารึกของไทย 26 วัดเจดีย์สุวรรณเชียงราย	864

5. ศิลาจารึกที่พบในจังหวัดลำปาง

ศิลาจารึกเลขทะเบียน	ล.ป./1	จารึกวัดพระธาตุ	จ.ศ.838
_____ .	ล.ป./พิเศษ 1.	จารึกอักษรไทยฝักขามและภาษาไทย	จ.ศ.858
_____ ,	ล.ป./2	จารึกที่วิหารวัดพระธาตุลำปางหลวง	จ.ศ.923
_____ .	ล.ป./7	จารึกอักษรไทยฝักขามภาษาไทย (จารึกถ้ำจอมธรรม)	จ.ศ.864
_____ .	ล.ป./9	จารึกที่วัดพระแก้วดอนเต้า	

6. ศิลาจารึกที่พบในจังหวัดน่าน

ศิลาจารึกเลขทะเบียน	น่าน/1	จารึกพบที่วัดช้างถ้ำสังหวาน่าน	จ.ศ.862
_____ .	น่าน/5	จารึกพบที่วัดช้างค้ำ	จ.ศ.910
_____ .	น่าน/12	จารึกวัดร้างใกล้น้ำมวง	จ.ศ.927

7. ศิลาจารึกที่พบในจังหวัดแพร่

ศิลาจารึกเลขทะเบียน แพร่/1 จารึกโรงเรียนแพร่พิริยาลัย จ.ศ.818

_____ แพร่/2 จารึกโรงเรียนแพร่พิริยาลัย จ.ศ. 959

_____ แพร่/4 จารึกวัดบางสนุก

8. ศิลาจารึกอักษรขอม ภาษาขอม

ศิลาจารึกเลขทะเบียน ล.บ./4 จารึก ร.จ.ที่ 24 จ.ปราจีนบุรี อักษรขอมภาษาสันสกฤตและ
ภาษาขอมโบราณ

_____ ป.จ./3 อักษรและภาษาขอม บ้านพังพวย

_____ อ.บ.-13 จารึก ร.จ.ที่ 18 อักษรขอมภาษาสันสกฤตและภาษาขอมโบราณ

_____ ศ.ภ./1 ศิลาจารึกภาษาขอมวัดสระกำแพงใหญ่

_____ บ.ร./9 ศิลาจารึกภาษาขอมปราสาทหินพนมรุ้ง

_____ น.ม./1 ศิลาจารึกอักษร และภาษาขอม ปราสาทวัดพนมรุ้ง

_____ ศ.ภ./3 ศิลาจารึกภาษาสันสกฤต และขอม เขาพระวิหาร

_____ อ.บ./8 จารึกภาษาเขมรพบที่ เรือนจำจังหวัดอุบลราชธานี

_____ บ.ร./11 จารึกภาษาขอม ปราสาทหินพนมรุ้ง

ข. เอกสารประเภทตำนานของห้องสมุดวชิรญาณ กรมศิลปากร1. หนังสือจ้างแปล งาน ข.ข.

เลขที่ 11 แฟ้มที่ 7 ตำนานเมืองเขียงราย

เลขที่ 13 แฟ้ม 7 คำแปลตำนานพื้นเมืองทรายฟอง

เลขที่ 20 แฟ้ม 8 ตำนานวัดกวาดการโถม

เลขที่ 28 แฟ้ม 9 คำแปลพงศาวดารเมืองเงินยาวหรือเมืองเขียงแล่น

เลขที่ 29 แฟ้ม 10 คำแปลกฎหมายโคศาราชฎี

เลขที่ 37/ก คำแปลตำนานห้าพันวัสส์ว่าด้วยพุทธทำนาย

เลขที่ 42 แฟ้มที่ 14 คำแปลพงศาวดารเมืองละแวก เลขที่ 43/ก,43/8

เลขที่ 43 แฟ้มที่ 14 คำแปลพงศาวดารเมืองพะเยา เลขที่ 10

เลขที่ 44 แฟ้มที่ 14 ตำนานพระเจ้าทุ่งเอี้ยงเมืองพะเยา เลขที่ 31/7

เลขที่ 46	แฟ้มที่ 15	คำแปลตำนานพระธาตุสำปาง (คำกลอน) เลขที่ 43/ค
เลขที่ 53	แฟ้มที่ 18	คำแปลตำนานสังฆมธราต ผูกตัน (ผูก 1-2) เลขที่ 38
เลขที่ 73	แฟ้มที่ 22	คำแปลเรียงพระอุปคุตตเถระ
เลขที่ 77	แฟ้มที่ 22	คำแปลประเพณีกฎหมายเชียงใหม่ อักษรไทยเหนือ
เลขที่ 80	แฟ้มที่ 23	กฎหมายพระธรรมคำสตร์ (ฉบับมังราย)
เลขที่ 86	แฟ้มที่ 25	จามเถรวิงค์
เลขที่ 107	แฟ้มที่ 28	ตำนานวัดป่าแดงหลวง เขตจังหวัดพะเยา
เลขที่ 111	แฟ้มที่ 30	ตำนานเมืองเชียงใหม่ - เชียงตุง
เลขที่ 112	แฟ้มที่ 30	ตำนานเมืองลำพูน
เลขที่ 114	แฟ้มที่ 30	ตำนานวัดพระแก้วดอนเต้า เวียงดิน

2. เอกสารประเภทตำนานชนิดลุ่มดอยและกระดาดข่า

202-3. ตำนานพระธาตุเจดีย์และพระสถูป (ตุ้ 121)

เลขที่ 002.3/1	แฟ้มที่ 3	ตำนานพระธาตุเมืองละแวก
เลขที่ 002.3/12	แฟ้มที่ 3	ตำนานพระธาตุข่อแอเมืองแพร่
เลขที่ 002.3/15	แฟ้มที่ 3	ตำนานพระธาตุสำปางหลวง
เลขที่ 002.3/17	แฟ้มที่ 3	ตำนานพระธาตุหริภุญไชย
เลขที่ 002.3/20	แฟ้มที่ 3	ตำนานพระธาตุดอยตุง อ.แม่สาย จ.เชียงราย ผูก ๓
เลขที่ 002.3/21	แฟ้มที่ 3	ตำนานพระธาตุสำปางหลวง เลขที่ 19
เลขที่ 002.3/22	แฟ้มที่ 3	ตำนานพระธาตุแช่แห้ง เมืองน่าน
เลขที่ 002.3/23	แฟ้มที่ 3	ตำนานพระธาตุจอมทอง อ.พะเยา จ. เชียงราย

ค. เอกสารขั้นต้นที่ตีพิมพ์แล้ว

คำแปลรายแก้ววิงค์ พงคำวดารเมืองหริภุญไชย. ม.ป.ท.: มิตรนราการพิมพ์, 2510

(บุตรธิดาพิมพ์แจกในงานฉลองอายุครบ 6 รอบของนางกิมอ้อ นิมนานเหมินทร)

เชเดลี, ยอร์ช. ประชุมศิลาจารึกภาคที่ 2. พิมพ์ครั้งที่ 2, พระนคร: กรมศิลปากร, 2504

ประช่าภิกขุภักดิ์, พระยา. พงคำวดารโยนก. พระนคร: สำนักพิมพ์คลังวิทยา, 2507

พระพุทธรูปงามเจ้า, และ พระพุทธรูปงามเจ้า. ตำนานมูลคำล้นา พระนคร : โรงพิมพ์พระจันทร์ 2518

(พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวพระพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พิมพ์พระราชทานในงานพระราชทานเพลิงศพ หม่อมหลวงเดโช สนิทวงศ์ ณ เมรุหน้าพลับพลาอิศริยาภรณ์ วัดเทพศิรินทราวาส, 17 ธันวาคม 2518)

พระโพธิ์รังสี. นิทานพระพุทธรูป. แปลโดย แสง มณีวิฑูร. พระนคร : กรมศิลปากร, 2506

พระรัตนปัญญา. อุปกาลมาลีปกรณ์. แปลโดย แสง มณีวิฑูร. พระนคร : กรมศิลปากร, 2518

(พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพนายพงษ์สวัสดิ์ สุริโยทัย)

พระสิริมังคลาจารย์. สังกรวาทิปปณี. พระนคร : กรมศิลปากร, 2523.

พระพรหมราชาปัญญา. รัตนพิมพ์วงศ์. (ตำนานพระแก้วมรกต) แปลโดย แสง มณีวิฑูร. พระนคร : กรมศิลปากร

มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, คณะสังคมศาสตร์, ภาควิชาสังคมวิทยาและมนุษยวิทยา. วิธีแห่งท้าวสาม
พระยาและติโลกราช, ภาคปริวรรตลำดับที่ 5, เชียงใหม่ ม.ป.ท. ; กันยายน, 2518

ตำนานมูลคำล้นา

ฉบับวัดป่าแดง, ภาคปริวรรตลำดับที่ 9. เชียงใหม่ ม.ป.ท. : มกราคม, 2519.

วิทยาลัยครู เชียงใหม่, ศูนย์ส่งเสริมและศึกษาวัฒนธรรมล้านนาไทย. ตำนานธรรมมิกกราช

ตำนานดอนเต้า พิธีสืบปะตาเมืองเชียงใหม่และกฎหมายเข่านา. เชียงใหม่ : ม.ป.ท.
มกราคม 2523

ศิลปากร, กรม. กฎหมายตราสามดวง. พระนคร : คลังสา, 2521

พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยาฉบับพระสังกรพรรดิพงศ์. (ชาติ) พระนคร

คลังสา, 2504

คำให้การชาวกรุงเก่า, คำให้การขุนหลวงหาวัด และ พระราชพงศาวดารกรุงเก่า
ฉบับหลวงประเสริฐอักษรนิติ, พระนคร สำนักพิมพ์คลังวิทยา, 2515.

พระราชพงศาวดารฉบับพระราชหัตถเลขาเล่า 1, พระนคร สำนักพิมพ์คลังวิทยา, 2516

"คำให้การขุนโกลนเรียกพระพุทธบาท" ใน ประชุมพงศาวดารเล่ม 8 (ประชุม-

พงศาวดารภาค 7 และ ภาค 8) หน้า 55-72, พระนคร : องค์การคลังสา, 2507

ประชุมพงศาวดารภาคที่ 61 พงศาวดารเมืองเงินยางเชียงแสน. (ประชุมพงศาวดาร

เล่มที่ 33-34) พระนคร : คลังสา, 2512.

ศิลปากร, กรม."สำเนาจารึกวัดจุฬามณีพิษณุโลก" ใน ประชุมจดหมายเหตุสมัยอยุธยาภาค 1.

หน้า 32-33, พระนคร 2511 (คณะกรรมการพิมพ์เป็นบรรณาการเนื่องในงานพระราชทาน
เพลิงศพพันเอกพระยาตรีวาสา วาจา, 8 มิถุนายน 2511)

สำนักนายกรัฐมนตรี, คณะกรรมการจัดพิมพ์เอกสารทางประวัติศาสตร์. ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่.

พระนคร โรงพิมพ์สำนักทำเนียบนายกรัฐมนตรี, 2514

ประชุมศิลาจารึกภาคที่ 1 พระนคร : โรงพิมพ์สำนักทำเนียบนายกรัฐมนตรี, 2521

ประชุมศิลาจารึกภาคที่ 3 พระนคร : โรงพิมพ์สำนักทำเนียบนายกรัฐมนตรี, 2508

ประชุมศิลาจารึกภาคที่ 4 พระนคร : โรงพิมพ์สำนักทำเนียบนายกรัฐมนตรี, 2514

วัฒนธรรม และ โบราณคดี ประชุม

พระตำราบรมราชูปถัมภ์เพื่อกัลปนาสมัยอยุธยาภาค 1. พระนคร : โรงพิมพ์สำนัก
ทำเนียบนายกรัฐมนตรี, 2510.

หน่วยงานศึกษาวิจัยสัมฤทธิ์โบราณในภาคเหนือ. ตำนานพื้นเมืองลานนาเชียงใหม่. เชียงใหม่:

ม.ป.ท., มีนาคม, 2524

อุดม รุ่งเรืองศรี. ไตรภุมม์ (ไตรภูมิฉบับลานนา). เชียงใหม่: หน่วยงานส่งเสริมศิลปและ
วัฒนธรรมลานนา

เพชร, ฮันส์. ตำราจารึกที่ฐานพระพุทธรูปในนครเชียงใหม่. พระนคร : โรงพิมพ์สำนักทำเนียบ
นายกรัฐมนตรี, 2519.

เอกสารขึ้นรอง

ก. ภาษาไทย

1. หนังสือและบทความในหนังสือ

เกษม บุญศรี. "กัลปนา". ใน สารานุกรมไทยฉบับราชบัณฑิตยสถาน เล่ม 2, หน้า 972-976

พระนคร โรงพิมพ์รุ่งเรืองธรรมพระนคร, 2499-2501.

กริสโวลด์, เอ.บี. "สถาปัตยกรรมและปฏิมากรรมลานนาไทยสมัยโบราณ." ใน พระพุทธรูปคำสอนใน

ลานนาไทย, หน้า 22-93. พระนคร ม.ป.ท., 2523 (การประชุมใหญ่สมัยที่ 3 องค์

การพุทธศาสนิกสัมพันธ์แห่งโลก 24-29 พฤศจิกายน 2523)

โกศลศรี นิมมานเหมินทร์. "ความรู้พื้นฐานด้านลานนาคดี คำสั่ง และ วัฒนธรรม." ใน ลานนา
ปริทัศน์, หน้า 54-63. ม.ป.ท.: 2525 (ในวาระครบรอบปีคล้ายวันมรณะ
 นางกิมฮ้อย นิมมานเหมินทร์ 2525)

_____ เครื่องถ้วยสังกะแสง ใน ผลงานเขียนอยู่เกรียตินาย โกลศลศรี
นิมมานเหมินทร์, หน้า 221-223, พระนคร: ไตรรงค์การพิมพ์, 2524.

งานฉลองพระอารามหลวงวัดศรีโคมคำ อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา. พระนคร: บัณฑิตการพิมพ์, 2524.

จำนงค์ ทองประเสริฐ. พระพุทธรูปคำสั่งในสงคา. พระนคร: โรงพิมพ์เสียงเชียงใหม่, 2510

ฉัตร ภูมิศักดิ์. ความเป็นมาของคำสยามทวย ลาว และขอม และลักษณะทางสังคมของชื่อชนชาติ.
 พระนคร: กรุงเทพมหานครการพิมพ์, 2519

จำปา เป็องเจริญ, นายเข็ม มีเต็ม และนายคงเดช ประพันธ์ของ. วิเคราะห์ศิลปะการปั้นในพิพิธภัณฑ์
สถานแห่งชาติชาติหรือไทยไชย. พระนคร: ศิลปากรจัดพิมพ์, 2522

ตำรวจราชานูภาพ, ส้ม เต็มพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยา. ตำนานคณะสงฆ์. พิมพ์ครั้งที่ 3. พระนคร:
วิทยารักษ์การพิมพ์, 2513 (พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพร้อยเอกอนันต์
อยู่เอม ณ เมรุวัดมกุฏกษัตริยาราม)

_____ ไทยรบพม่า. พิมพ์ครั้งที่ 4. พระนคร: สำนักพิมพ์
 ศาสตร์วิทยา,

ตำนานวัดมหาโพธาราม (เลียดยอด). พิมพ์ครั้งที่ 4. พระนคร: โรงพิมพ์ข้าวพาลี, 2513
 (พลโทอัมพร สนิตกานนท์ พิมพ์เป็นธรรมบรณาการในการวางศิลาฤกษ์พระวิหาร
 25 ธันวาคม 2513)

ประเสริฐ ณ นคร, ผู้รวบรวม. มังรายคำสดร์. พระนคร: 2514 (พิมพ์เนื่องในงานพระราชทานเพลิง)
 ศพหลวงโหดระกิตยานุพัทธ์ (อาล่า โหดระกิตย) ณ. เมรุวัดพระศรีมหาธาตุ บางเขน)

_____ "ตำนานมูลคำสั่งาวัตป่าแดง เชียงตุง." ใน อนุสรณ์คำสดร์ศาสตราจารย์จร
ลือพานิชย์, หน้า 41-47 คุณวรุณยุพา สนิทวงศ์ ณ อยุธยา และ วุฒิชัย มูลศิลป์,
 บรรณาธิการ. พระนคร: แสงรุ่งการพิมพ์, 2521.

แปลก สันธิรักษ์ และ สวัสดิ์ สวัสดิ์พิณจันทร์, เรียบเรียง. ศัพท์คำสั่งา. พระนคร: ไทยวัฒนาพานิช,
 2512.

ปวงศา ตั๋วเขียว. ประวัติวัดป่าแดงมหาวิหาร. พิมพ์ครั้งที่ 2, เชียงใหม่ : โรงพิมพ์พระสิงห์การพิมพ์,
2520 .

พระราชพิธีโล้ถวัล. ประวัติคำสดร์เมืองพะเยาตำนานเมืองเชียงแสน. พระนคร : รุ่งเรืองสำนัการ
พิมพ์, 2524 .

พระราชวรณ. พระพุทศคำสนากับสังคัมที่ก่าสังเปลี่ยนแปลง. พระนคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย,
2521 .

พระคำสน โคภณ. ล่าวตมณฑ์และแปล. พระนคร : มหามฏฐราชวิทยาลัย, 2717. (พิมพ์อุทิศถวาย
พระกุศลแด่หม่อมเจ้าชวลิต เกษมสันต์.

พระปัญญาล่ามี. คำสนวงศ์หรือประวัติคำสนา แปลโดย แสง มณวิฑูร. พระนคร : 2506 .
(พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพสมเด็จพระพุทธกาลาย (โถม ฉนุโพ)
วัดเทพศิรินทราวาส)

มณี พยอมยงค์. วัฒนธรรมลานนาไทย. พระนคร : กระทรวงศึกษาธิการจัดพิมพ์, 2524

ลิขิต ลีขิตนนท์. "ยุคทองแห่งวรรณกรรมพุทธคำสนาของลานนาไทย" ใน พุทธคำสนาในลานนาไทย
หน้า 94-118. เชียงใหม่ : 2523

วชิรญาณวโรรส, ส้มเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยา. วินัยมุขเล่ม 2. พิมพ์ครั้งที่ 2 พระนคร :
มหามฏฐราชวิทยาลัย, 2502 .

_____ . วินัยมุขเล่ม 3. พิมพ์ครั้งที่ 2. พระนคร :
มหามฏฐราชวิทยาลัย, 2502 .

ศึกษาธิการ, กระทรวง, กรมวิชาการ. ลู่ล็กถุต - ไท-อังกฤษ อภิธาน. พระนคร : ศุภสภา, 2511

_____ . กรมคำสนา . พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับหลวงเล่มที่ 1 พระวินัยปิฎกเล่ม 1
พระนคร : 2514 (พิมพ์ในปลลลองรัชดาภิเษกพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 9 .

_____ . พระไตรปิฎก ภาษาไทย ฉบับหลวงเล่มที่ 5 มหาวรรค
ภาค 2,

พระนคร : 2514 (พิมพ์ในปลลลองรัชดาภิเษกพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 9 .

_____ . พระไตรปิฎก ภาษาไทย ฉบับหลวงเล่มที่ 7 พระวินัยปิฎก
เล่ม 7. จุลวรรคภาค 2, พระนคร 2514 (พิมพ์ในปลลลองรัชดาภิเษกพระบาท
สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 9 .)

ศิลปากร, กรม. ลัทธิธรรมเนียมต่าง ๆ เล่ม 1. พระนคร สำนักพิมพ์บรรณาดาร, 2515

ลัทธิหมาย เปรมจิตต์, กมลศรีวิชัยนันท์และสุรสิงห์ล้ารวม พิมพ์เนาวิ, พระเจดีย์ในลานนาไทย

เชียงใหม่ : เมษายน 2524.

แสง จันทร์งาม, "คำสอนในลานนาไทย." ใน พุทธคำสอนในลานนาไทย, หน้า 132-151

เชียงใหม่: 2523

สุภัทรดิศ ดิศกุล, หม่อมเจ้า. ผู้เรียบเรียง. คำสอนพราหมณ์ในอาณาจักรขอม. พระนคร :

คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2516.

เสฐียรโกเศศ และ นาระประทีป, สัทรีของเพื่อน. พระนคร ; 2503 (พิมพ์แจกเป็นที่ระลึก ในงาน

สถาปนากิจคัพทางสังคีรี อมาตย์กุล ณ เมรุวัดมกุฏกษัตริยาราม)

ส. ศิวรักษ์. คำสอนกับสังคมไทย. พระนคร : สำนักพิมพ์เทียนวรรณ, 2525

สุชีพ ปุณฺณานุกาภ. คุณลักษณะพิเศษแห่งพุทธคำสอน. พระนคร เรื่องคำกล่าวสดุดี, 2506

สินชัย กระบวนแสง. ประวัติคำสอนสุโขทัย. ศูนย์สุโขทัยศึกษามหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

พิษณุโลกสดพิมพ์; 2520.

เสถียร โพรินันท., ประวัติคำสอนพระพุทธรูปคำสอนฉบับมยุขปารุ. ภาค 2. พระนคร: มหามกุฏราช

วิทยาลัย, 2515. (พิมพ์โดยเสด็จพระราชกุศลในงานพระเมรุพระศพสมเด็จพระ

อริยวงศาคตญาณ ส้มเด็จพระสังฆราช (จวน อุฏฐายีมหาเถร) ณ เมรุวัดเทพศิริน

ทราวาส)

เสถียร โพรินันท., พระพุทธรูปคำสอนในราชอาณาจักรไทย. สภาการศึกษา มหามกุฏราชวิทยาลัย.

พระนคร: 2515

สงวน โชติสุวรัตน์, ตำนานเมืองเหนือ. พระนคร : โอเดียนสโตร์, 2508

หม่อม กิ่นอ่อน. ประวัติคำสอนพม่า. แปลโดย เพ็ชรี สุมิตร. พระนคร: โรงพิมพ์ไทย วัฒนาพานิช,

2519.

อารยัน. วิจารณ์พุทธทำนาย. พระนาค. โรงพิมพ์ธรรมบรรณาการ, 2502.

อภิชัย โพรประสิทธิ์คำสอน. พระพุทธรูปคำสอนมหายาน. สภาการศึกษา มหามกุฏราชวิทยาลัย. พระนคร.

2520.

2. วารสารและบทความในวารสาร

เจ้า ทองศาวรรณ. "เทียบปีและคักของไทยภาคใต้กับไทยฝ่ายเหนือตั้งแต่ จ.ศ. 1- 2404

(พ.ศ. 1182 -2505). แถงงานประวัติคำสอนเอกสารโบราณคดี, 5 (พฤษภาคม, 2514)

15 - 21.

- ฉันทิชย์ กระแสสินธุ์, "พื้นลิบหำรราชวงศ์ ". แถลงานประวัติตำสตร์เอกสำรโบราณคดี, 5 (มกราคม 2514). 86-110, 5 (พฤษภาคม 2514) 43-57, 5 (กันยายน 2514) 76-84
- _____ "ตำนานพระชินธาตุเม็องหริอยุธยา นตรลัททูน" แถลงานประวัติตำสตร์เอกสำร โบราณคดี, 4 (กันยายน 2513). 118-136.
- ชาญวิทย์ เกษตรศิริ. "พุทธคำสำนและการรวมอาณาจักรสมัยต้นอยุธยา 1893-1991", วารสำรธรรมคำสตร์ 6 (มิถุนายน-กันยายน 2519). 39-51
- _____ "กบฏไพร่สมัยอยุธยา กับ แนวคิดผู้มิบญ - พระศรีอารีย์ -- พระมลาย" วารสำรธรรมคำสตร์, 9 (กรกฎาคม-กันยายน 2522).
- เชเดย์, ยอร์ช. "จารึกใหม่เกี่ยวกับประวัติตำสตร์ของแหลมอินโดจีนภาคกลาง". แปลโดย ลุงทริตส์ ตีคุลล์, หม่อมเจ้า , และนายฉ่ำ ทองคำวรรณ, นิตยสำรศิลปากร ปีที่ 3-6 (พฤษภาคม 2505)
- เดวิด เค ร้อยจล "การเขียนประวัติตำสตร์ไทยแบบตำนานและพงคำวดาร" แปลและเรียบเรียงโดย อานันท์ กาญจนพันธ์, วารสำรธรรมคำสตร์, 6 (มิถุนายน-กันยายน 2519) 2-8
- ธิดา สำระยา "กัลปนากับการขยายตัวของอุ้มย่น", วารสำรเมืองโบราณ, 7 (ธันวาคม 2523 - มีนาคม 2524) 86 - 96
- _____ "ผู้นำทางวัฒนธรรมกับการสร้างบ้านแลงเมือง ."วารสำรเมืองโบราณ, 6 (ตุลาคม - พฤศจิกายน 2522) 15 - 23
- _____ "วัฒนธรรมทวารวดี กับการคลี่คลายของเมืองในลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา "ศิลปวัฒนธรรม, 3(กันยายน 2525) 16 - 27
- ประเสร์ริฐ ฌ นคร "รายงานการค้นคว่ำจารึกสุโขทัย" . แถลงานประวัติตำสตร์เอกสำรโบราณคดี, 1 (พฤษภาคม 2510)
- ประสำร บุญประคองและนายทองสิบ คู่ภะมารัก." คำอ่านศิลาจารึกอักษรและภาษาขอม"นิตยสำรศิลปากร, 16 (มีนาคม 2516). 82-85
- ประสำร บุญประคอง." คำอ่านศิลาจารึกสลักดอกก๊กอกรม อักษรและภาษาขอม" น้อยสำรศิลปากร. 15 (พฤศจิกายน 2514). 69-72
- ประมุก ลู่ตะบุตร, " ตำนานโบนก." แถลงานประวัติตำสตร์เอกสำรโบราณคดี, 6 (พฤษภาคม 2515). 49-65

รอง ค่ายมานนท์, วิลาล่วงค์ นพรัตน์และพันเอกดำเนิน เลชะกุล, ประวัติศาสตร์สมัยกรุงศรี-

อยุธยาตอนที่ 2. แผ่นดินสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ พ.ศ.1893-2031

บทที่ 4 ศิลปวิทยาภาษา และวรรณคดี ความรุ่งเรืองของพระพุทธศาสนา. แดลง

งานประวัติศาสตร์ เอกสารโบราณคดี, 1 (กันยายน 2510). 63-89

สมหมาย เปรมจิตต์", ประวัติอักษรลานนาไทย" วารสารสังคมศาสตร์, 3 (ตุลาคม 2522-

มีนาคม 2523). 35-49

สุภัทรดิศ ดิศกุล, หม่อมเจ้า, เรียบเรียง. "ศิลาจารึกภาษามอญที่เมืองสาฬหะหลักที่ 1, หลักที่ 2, 3,

และ 4 และหลักที่ 5 และ 6.", 4 (ก.ศ. 2515-มิ.ย.2516)

_____ . "จารึกสถึกกรม" แดลงงานประวัติศาสตร์ เอกสารโบราณคดี

7 (กันยายน 2516). 96-109 และ 8 (มกราคม-ธันวาคม 2517). 87-99.

แสง มณวิฑูร. "ความเป็นมาเกี่ยวกับพุทธศาสนาในลานนาไทย." จุลสารโครงการตำราสังคม

ศาสตร์และมนุษยศาสตร์สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย, 3 (กรกฎาคม-กันยายน

2519). 74-91

อานันท์ กาญจนพันธ์." ตำนานและลักษณะความคิดทางประวัติศาสตร์ในลานนาระหว่างพุทธศตวรรษ

ที่ 20 และ 21", วารสารธรรมศาสตร์, 6. (มิถุนายน-กันยายน 2519). 9-21

อ่ำไพ คำโท และ ประสาร บุญประคอง." คำอ่านศิลาจารึกและภาษาขอม "นิตยสารศิลปากร,

16 (พฤษภาคม 2515). 61-66

อ่ำไพ คำโท. " คำอ่านจารึก ร.จ. ที่ 18 อักษรขอมภาษาสันสกฤต และภาษาขอมโบราณ."

นิตยสารศิลปากร, 19 (มกราคม 2519). 116-122

3 วิทยานิพนธ์ และเอกสารอื่น ๆ

ธิดา สาระยา "โครงสร้างของชนชั้นในสังคมสมัยสุโขทัยและต้นอยุธยา (พ.ศ.1800 - 2112)"

รายงานผลการวิจัยทุนวิจัยรายปีดาภิเชกกลุ่มโทย ปีงบประมาณ 2818-2519 จุฬาลง

2519

พิมพ์อ่ำไพ เปรมสมิทธิ์ "ความสัมพันธ์ทางพุทธศาสนาระหว่างไทยกับสังกาดั้งแต่รัชกาลสมเด็จพระ

พระเจ้าอยู่หัวบรมโกศจนถึงรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว"

วิทยานิพนธ์หลักสูตรปริญญาอักษรศาสตร์มหาบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย พ.ศ. 2525

สุภาพรรณ ฌ.บางช้าง "พุทธคำสอนในสมัยสุโขทัย" วิทยานิพนธ์หลักสูตรปริญญาอักษรศาสตร์

มหาบัณฑิต แผนกวิชาภาษาตะวันออก จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย พ.ศ. 2515

อรุณรัตน์ วิเชียรเขียว "การวิเคราะห์สังคมเชียงใหม่สมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นฉบับโบราณ

ในภาคเหนือ" วิทยานิพนธ์หลักสูตรปริญญาอักษรศาสตร์ ภาควิชาประวัติศาสตร์

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย พ.ศ. 2518

อัฉรา กาญจนมัย "การฟื้นฟูพระพุทธคำสอนในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น (พ.ศ. 2325 -

2394) วิทยานิพนธ์หลักสูตรปริญญาอักษรศาสตร์มหาบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย พ.ศ. 2523

ย ภาษาอังกฤษ

Benfey, Theodore, comp. A-Sanskrit-English dictionary. London;
Longman , 1866

Coedes, G, The Indianized States of Southeast Asia. (edited by
Walter F Vella, translated by Susan Brown Cowing),
University of Malaya Press, 1968

David, Thomas William Phys, The Pali Text Society's Pali-English
dictionary. London; Pali Text Society, 1972

Hall, D.G.E, A History of South-East Asia. Third Edition, New York,
St Martin's Press, 1970

Heine - Geldern, R Von, Conceptions of State and Kingship in Southeast
Asia, Southeast Asia Program Data Paper No 18, Jthaca,
New Yark. second printing. 1963

Monier-Williams, Monier, Sir, and other Scholars. Sanskrit-English
dictionary etymologically and philologically. Oxford, The
Clarendon Press. 1899

Steinverg, David Joel ed, In Search of Southeast Asia, Praeger Publishers
1971

Wales, H.G. Quaritch. The Universe around Them, Arthur Prolsthain, London
1977

ภาคผนวก ก

ศิลาจารึกอักษรขอม ภาษาขอม ที่พบในดินแดนซึ่งปัจจุบันเป็นประเทศไทยที่ปรากฏ

คำกัณฑ์ จำนวน 14 หลัก

ปีที่จารึก	สถานที่พบ	รูปแบบของจารึก	ข้อความสำคัญ ในศิลาจารึก	หลักฐาน
1 ม.ศ. 790 (พ.ศ. 1441)	บ่ออีกา จังหวัดนครราชสีมา	ภาษาสันสกฤต และ ภาษาขอม	ในด้านที่ 1 กล่าวถึงพระราชเจ้าแห่งอาณาจักรศรีจนาคะ อภิศักปูลีสัตวและทาส ข่ายหญิงถวายแด่พระภิกษุสงฆ์ในพระพุทธรูปสำเนา ในด้านที่ 2 กล่าวถึงการประดิษฐานคู่วังคัยองผู้มีนามว่า ยังก์เทว บนดินแดนซึ่งถูกละทิ้งนอกกำแพงเขต ในด้านนี้ปรากฏคำกัลปะ (เนะ) ในความหมายถึงการอุทิศทาสแก่คำสันสกฤตของคำสำเนาพราหมณ์	จารึกหลักที่ 118 ประชุมศิลาจารึก ภาค 4 หน้า 221-224
2 ม.ศ. 845 (พ.ศ. 1466)	จังหวัดลพบุรี	อักษรขอม ภาษาสันสกฤต และ ภาษาขอมโบราณ	กล่าวถึงพระราชโองการของพระเจ้าชัยวรมันที่ 4 ให้ความอุปถัมภ์เทวสถานของคำสำเนาพราหมณ์คำกัณฑ์ในจารึกนี้ใช้ในความหมายถึงถึงการอุทิศข้าวสารให้เทวสถานแห่งนี้	ศิลาจารึกเลขทะเบียน สบ/4 แผนกหนังสือตัวเขียน และจารึกกองหอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร
3 ม.ศ. 863 (พ.ศ. 1484)	บ้านพังพวย อ. อรัญประเทศ จังหวัดปราจีนบุรี	อักษรขอมภาษาขอม	กล่าวถึงพระราชโองการของพระเจ้าจันทรวิกรม ถึงพระ	ศิลาจารึกเลขทะเบียน ปจ/3 แผนกหนังสือตัวเขียนและจารึก

ปีที่จารึก	สถานที่พบ	รูปแบบของจารึก	ข้อความสำคัญในศิลาจารึก	หลักฐาน
			<p>มหाराษฎ์ครูของพระองค์ใหญ่แล เทวสถานที่เมืองสิงคปุระ คำที่ลปนาในจารึกนี้ใช้ในความหมายถึง การพระราชทานที่ดิน และพืชผลในที่ดินนั้นแก่เทวสถานที่แห่งนี้</p>	<p>กองหอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร</p>
4 พุทธศตวรรษที่ 15-16	จังหวัดสุรินทร์	ภาษาสันสกฤต และภาษาขอม	<p>กล่าวถึงพระราชโองการของกษัตริย์ขอม เกี่ยวกับการสร้างศาลินสถาน ปรางค์ คำที่ลปนา ในความหมายถึงการให้ความอุปถัมภ์ศาลินสถานแห่งนี้</p>	<p>จารึกหลักที่ 124 ประชุมศิลาจารึกภาคที่ 4, หน้า 254</p>
5 ม.ศ. 914 (พ.ศ. 1535)	บ้านอุบมุง ตำบลสระสังข์ อำเภอวารินชำราบ จังหวัดอุบลราชธานี	อักษรขอม ภาษาสันสกฤต และภาษาขอมโบราณ	<p>กล่าวถึงพระเจ้าชัยวรมันที่ 5 ได้ทรงกัลปนาอุทิศที่ดิน สัตว์ สิ่งของให้กับนักบวช ในคำลปนาพราหมณ์ คำกัลปนาในจารึกนี้มีทั้งสิ้น 10 คำ</p>	<p>ศิลาจารึกเลขทะเบียน อ.บ./13 ศิลาจารึกอุบมุงจารึกที่ ร.จ.ที่ 18 แผนกหนังสือตัวเขียนและจารึกกองหอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร</p>
6 พุทธศตวรรษที่ 16	ศาลเจ้าเมืองสุรินทร์	ภาษาเขมร	<p>กล่าวถึงการพระราชทานที่ดิน พืชผล แรงงานคน และสิ่งของ เครื่องใช้ให้กับเทวรูปพระกมรเตงอัญศิบรมวาสูดทาย คำที่ลปนาในจารึกนี้มี 2 คำใช้ในความหมายถึง การอุทิศนางระบำ นักร้อง นักดนตรี และที่ดินให้กับเทวสถานที่แห่งนี้</p>	<p>ศิลาจารึกหลักที่ 21 ประชุมศิลาจารึกภาคที่ 2 หน้า 17</p>
7 ม.ศ. 911 (พ.ศ. 1532)	ปราสาทหินพนมรุ้ง	อักษรขอม และภาษาขอมโบราณ	<p>กล่าวถึงการซื้อที่ดินแห่งถบลกันทวา และได้อุทิศที่ดิน สัตว์ เลี้ยง</p>	<p>ศิลาจารึกเลขทะเบียน บ.ร./11 แผนกหนังสือ</p>

ปีจารึก	สถานที่พบ	รูปแบบของจารึก	ข้อความสำคัญในจารึก	หลักฐาน
8 ม.ศ. 938 (พ.ศ. 1559)	อรัญประเทศ จังหวัดปราจีนบุรี	อักษรและภาษาเขมร	<p>สิ่งของเครื่องใช้ต่าง ๆ ให้กับเทวสถานพระกัมร เตงยัคตแห่งพนมรุ้ง คำกัลปนาในจารึกหลักนี้ใช้ในความหมายถึงการอุทิศสิ่งของแก่เทวสถานแห่งนี้</p> <p>กล่าวถึงพระราชโองการของพระเจ้าศรีสุริยวรมันที่ 1 ให้พระราชทานผู้คน ข้าวสารและสิ่งของต่าง ๆ แก่คำลันสถานของคำลันพราหมณ์ คำกัลปนาในจารึกนี้ใช้ในความหมายถึงการอุทิศแรงงานคนให้คำลันสถานแห่งนี้</p>	ตัวเขียนและจารึก กองหอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร <p>นิตยสารศิลปากรปีที่ 16 - เล่ม 6 เดือนมีนาคม 2516 หน้า 82 - 85</p>
9 ม.ศ. 964 (พ.ศ. 1585)	อุ้มประตูกำแพงของเทวสถานวัดสระกำแพงใหญ่ ตำบลสระกำแพง อำเภอดุสิตบุรี จังหวัดศรีสะเกษ	อักษรขอม และภาษาขอมโบราณ	<p>กล่าวถึงพระกัมร เตงศิวทาส ผู้ควบคุมดูแลเทวสถานกรมเตงยัคตศรีพฤทธเรศวร แห่งเมืองลัดุกอัมพิล (ตงมะขาม) ร่วมกับพระกัมร เตงอัญคนอื่น ๆ ยึดที่ดินถวายเทวสถานและกัลปนา ผู้คน ข้าวสาร สัตว์และสิ่งของต่าง ๆ ให้เทวสถานแห่งนี้</p>	ศิลาจารึกเลขทะเบียนคंक/1 แผ่นกหนังสือตัวเขียนและจารึกกองหอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร
10 พุทธศตวรรษที่ 16	ปราสาทหินพนมรุ้ง เขานมรุ้ง ต.ตาเป๊ก อำเภอนางรอง จังหวัดบุรีรัมย์	อักษรขอม และภาษาขอมโบราณ	<p>กล่าวถึงพระราชอาขอมกับพระมหाराชัศร์ ได้ยึดที่ดินและอุทิศถวายทาสให้กับเทวสถานกรมเตงยัคตพนมรุ้ง คำกัลปนาในจารึกนี้ใช้ในความหมายถึงการอุทิศทาส ข้าวสารและสัตว์</p>	ศิลาจารึกเลขทะเบียนบ.ร./9 แผ่นกหนังสือตัวเขียนและจารึกกองหอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร

ปีที่จารึก	สถานที่พบ	รูปแบบของจารึก	ข้อความสำคัญในจารึก	หลักฐาน
11 ม.ค. 1004 (พ.ศ. 1625)	จารึกบนหิน ประตูด่านตะวัน ออก ปราสาท วัดพนมวัน ตำบลบ้านโพธิ์ อำเภอเมือง จังหวัด นครราชสีมา	อักษร และภาษาขอม	เช่นข้าง ม้า และ แพะให้เทวสถาน แห่งนี้ กล่าวถึงพระราช โองการของพระเจ้า ชัยวรมันที่ 6 ให้ ขุนนางและเชื้อพระ วงศ์ร่วมกันดูแลเทว สถานพระกัมรเตง ยัคต คำที่สถาปนาใน จารึกนี้ใช้ในความ หมายถึงการอุทิศ ผู้คน ขวาลสารและ สิ่งของ เครื่องใช้ให้ กับเทวสถานแห่งนี้	ศิลาจารึก เลขทะเบียน น.ม/1 แผนก หนังสือตัว เขียน และ จารึกกองหอ สมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร
12 ม.ค. 1034 (พ.ศ. 1655)	กรอบประตูดุ้ม ระเปียงคต ปราสาทหิน พิมาย จังหวัด นครราชสีมา	อักษรอินเดียกลางรุ่น ที่ 2	กล่าวถึงพระกมรเตง อัญศรีพิเรนทราธิบดี พรมเมืองโจกวะกุล ให้ความอุปถัมภ์เทว สถานกมรเตงยัคต เสนาบดีไตรโลกวิชัย ด้วยการสถาปนาผู้คน ที่ดิน และขวาลสาร ให้เทวสถานแห่งนี้	ศิลาจารึก หลักที่ 61 ประชุมศิลา จารึกภาคที่ 3, หน้า
13 ม.ค. 1041 (พ.ศ. 1662)	เขาพระวิหาร ตำบลบึงมะลู อำเภอกันทร ลักษ์ จังหวัด ศรีสะเกษ	อักษรขอม ภาษา สันสกฤต และภาษาขอม	กล่าวถึงพระเจ้า สุริยวรมันที่ 2 เสด็จไปประกอบ พิธีการบูชาอัญเมื่อ เสด็จพิธีกรรมใด ทรงสถาปนาขวาลสาร ผู้คน และสิ่งของ เครื่องใช้ต่าง ๆ ให้เทวสถานใน คำสถาปนาพรหม	ศิลาจารึก เลขทะเบียน ค.ก/3 แผนก หนังสือตัว เขียนและ จารึกกองหอ สมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร
14 ม.ค. 1050 (พ.ศ. 1671)	เรือนจำจังหวัด อุบลราชธานี	อักษร และภาษาเขมร	กล่าวถึงพระราช ขอม พระบาทกมร เตงอัญศรีสุริยวรม เทวะไตสถาปนา คิวสังค และเทว สถานไว้เคารพบูชา คำที่สถาปนาในจารึก หลักนี้ มีความหมาย ถึงการให้ความ อุปถัมภ์แก่เทวสถาน แห่งนี้	ศิลาจารึก เลขทะเบียน อ.บ/8 เอก สารยังไม่ บริการแผนก หนังสือ....

ภาคผนวก ข

ศิลาจารึกภาษามอญที่เมืองลำพูน จารึกขึ้นในราวพุทธศตวรรษที่ 17

1. ศิลาจารึกเลขทะเบียน ล.พ/1 จารึกจากวัดดอน (หรือวัดเขตรวัน)

สถานที่พบ ขุดพบที่วัดดอน ตั้งอยู่ราว 250 เมตร ทางทิศตะวันออกของเมืองลำพูน

รูปแบบของจารึก เป็นรูปใบสิมา ศิลาทรายสีแดง จารึกด้วยอักษรมอญโบราณ

ปีที่จารึก เป็นอักษรมอญร่วมสมัยพุทธศตวรรษที่ 17

ข้อความในจารึก

จารึกด้านที่ 1

- (1-6) (ภาษาบาลี) ข้าพเจ้าผู้เป็นเจ้าของแผ่นดิน นามว่าสหพาริสทริ อายุ 26 พรรษา ข้าพเจ้าได้สร้างวัดนี้...คือวัดเขตรวัน เมื่อข้าพเจ้าอายุได้ 31 พรรษาศาพเจ้าได้สร้างที่อยู่... (และได้ประดิษฐานขึ้นที่นั่น) เป็นที่พำนักซึ่งพระภิกษุที่นำมาบิณฑิอที่สุด ผู้ทรงศีล.....ได้ให้จารพระไตรปิฎกขึ้นหลายผูกประดับทอง (คำแปลนี้แน่นอน)...ขอให้สิ่งที่มีชีวิตทั้งหลายจงหลุดพ้นจากทุกข์และประสบความสุขด้วยอำนาจ...ยังพระรัตนตรัยนั้นเกิด
- (ภาษามอญ) (7) ข้าพเจ้าผู้มีนามว่าสหพาริสทริผู้เป็นใหญ่ในแผ่นดิน เมื่อข้าพเจ้ามาถึง
- (8) ซึ่งอายุ 26 ปีบริบูรณ์ในปีมงคลสิโร แรม 5 ค่ำ
- (9) เดือนเฮลัถ วันอาทิตย์ พระสังทรแล้วฤกษ์อุตตรา..... (อุตตราผลคุณิ) ดังนั้นข้าพเจ้าจึงได้สร้างวัดเขตรวันขึ้น
- (10) รวมทั้งพระอุโบสถหลังนี้ เมื่อข้าพเจ้ามีอายุครบ 31 ปีบริบูรณ์
- (11) ข้าพเจ้าจึงได้สร้างที่อยู่ขึ้นด้วยผลแห่งการกระทำของข้าพเจ้ารวมทั้งการถวายทาน
- (12) แต่พระรัตนตรัยอันประเสริฐขอให้สัตว์ทั้งหลายจงข้ามพ้นห่วงแห่งทุกข์
- (13) และถึงซึ่งความสุขเกิด ที่ดินซึ่งข้าพเจ้าได้ถวายแต่วัดนี้

- (14) รวมทั้งที่อยู่แห่งนี้ ประกอบด้วยเนื้อที่ 50 ไร่ในเขตพื้นที่
ในการกระสัง
- (15) 178 ไร่และในการทวากัสสิล 204 ไร่
- (16) ในที่ดินทั้งสามผืนนี้ มีทาสชาย 16 คนทาสหญิง 22 คน
- (17) และสัตว์ 10 ตัว ทาสซึ่งข้าพเจ้าได้ถวายในโอกาสต่อมาใน
ครั้งเดียวประกอบด้วย
- (18) ทาสชาย 14 และทาสหญิง 30

ด้านที่ 2

- (1) ต่อไปนี้เป็นคำกล่าวที่เป็นความจริง จารึกขึ้นบนแผ่นศิลาถึงผลงาน
- (2) ของสกุลของข้าพเจ้า ข้าพเจ้าของข้าพเจ้า 2 องค์
- (3) และโอรสของข้าพเจ้าได้สร้างเจดีย์ 3 องค์ไว้เบื้องหน้าวัดนี้ พื้นดินของเจดีย์
ทางทิศตะวันออก
- (4) คือ 3 ไร่ในปด รรยโพง พร้อมด้วยทาสชาย 1 คนทาสหญิง 1 คนและสัตว์ 2 ตัว
- (5) ทั้งหมดนั้นเป็นผลงานของ ญุมลู่ก พื้นดินของเจดีย์องค์กลาง
- (6) คือ 8 ไร่ใน บังอิต พร้อมด้วยทาสชาย 2 คน ทาสหญิง 3 คน และสัตว์ 2 ตัว
ทั้งหมดนั้นเป็นผลงานของ ญุมเมง
- (7) พื้นดินของเจดีย์องค์ทิศตะวันตก คือ 3 ไร่ในปด รรยโพง เช่นเดียวกับทาสชาย
1 คน
- (8) และสัตว์ 2 ตัวในผลงานของ ญุมอูร
- (9) นี้คือคำกล่าวที่เป็นความจริงของผลงานของข้าพเจ้าเอง สัมพาทริสิทธิผู้เป็นเจ้าของ
- (10) แห่งแผ่นดิน เมื่อข้าพเจ้าได้ผนวชเป็นพระภิกษุในวัดเขตรัตนบุรี
- (11) กับโอรส 2 องค์ของข้าพเจ้า องค์หนึ่งทรงนามว่า มหานาม และอีกองค์หนึ่งทรง
นามว่า กัลจาย
- (12) ในขณะนั้นข้าพเจ้ามีอายุได้ 32 พรรษา คือปีเชลล์วันขึ้น 13 ค่ำแห่ง
- (13) เดือนเชลล์ วันอังคารพระสังขารแล้วฤกษ์สิตร ในระยะนั้นพระมหาเถรผู้นำนับถือ
- (14) นามว่า ราชครู ได้เป็นประธาน ท่านมีอายุ
- (15) 82 พรรษา ท่านพร้อมด้วยพระสงฆ์เป็นจำนวน

(16) และสามเณรเป็นจำนวน 102 รูปต่างก็พากันอยู่ใน

(17) วัดเขตนันท์

2. ศิลาคาริกเลขทะเบียน ล.พ/2 ศิลาคาริกมอญวัดกุฎหรือวัดจามเทวี

สถานที่พบ ค.จ เขเตลล์ และล่มเต็จกรรมพระยาดำรงราชานุภาพ พบยังอยู่ใต้ดินตรง

เชิงพระธาตุเจดีย์กุฎ ด้านทิศตะวันออก

รูปแบบของจาริก เป็นรูปใบสิมา ศิลาทรายสี่เหลี่ยม จาริกด้วยอักษรมอญโบราณ

ปีที่จาริก พุทธศตวรรษที่ 17

ข้อความในจาริก

ตอนที่ 1

- (บรรทัดที่ 1-7)แก้วอันประเสริฐซึ่งเป็น
- (8) เจดีย์องค์นี้ (รัตนเจดีย์) ซึ่ง....ของข้าพเจ้าผู้มีนามว่า.....
- (9) ได้สร้างขึ้นภายหลัง (ล่องหรือยี่สิบปี) สำเร็จลงในรัชกาลที่แผ่ไปทั้ง
- (10) ลิบทิศ (คงหมายถึงระบอบสมบูรณ์ญาณสิทธิ์ราชย์) ข้าพเจ้าผู้มีนามว่า
- สหพาทสิทธิ์ ผู้เป็นเจ้าของแห่งแผ่นดิน.....
- (11) ได้หักพังลงเนื่องจากแผ่นดินไหวครั้งใหญ่ ซึ่งได้เกิดขึ้นในสมัยนั้น
- (12) ในปี ไวล่าชะ ขึ้น 13 ค่ำแห่งเดือนจิดตระ (เดือนห้า) วันอาทิตย์
- (13) พระจันทร์เสวยฤกษ์ปียะ () ข้าพเจ้าได้บูรณะแก้วอันประเสริฐคือ
- เจดีย์องค์นี้ในปัจจุบัน
- (14) ประกอบด้วยทอง และไม่อาฉิมที่เปรียบได้ใน
- (15) ประเทศนี้ ข้าพเจ้าขอนอบน้อมแต่ความรุ่งเรืองของเจดีย์องค์นี้ทุกขณะ
- (16) (โดย) ความเคารพบูชาซึ่งข้าพเจ้ามีแต่แก้วอันประเสริฐ คือเจดีย์
- องค์นี้ ขอให้อันตรายทั้งหลาย
- (17) ทุกชนิดจงปลาค้นการไป ขอให้
- (18) พรอันสูงส่งจงประสิทธิ์ประสาทแต่สิรรพสัตว์ทั้งหลายตลอดกาล
- (19) วัตถุประสงค์ที่ข้าพเจ้าได้ถวายแต่พระเจดีย์องค์นี้ คือทอง 2300

ด้านที่ 2

- (1)(40) บาท เงิน 14 บาท
- (2) ทองแดง () 610 บาท ที่ดินคือในลู่สูงตาสี
- (3) สัปบริบ 20 พง์ใน (มาย) โพรง 34 พง์
- (4) ในรำลัสมรรลัตล 49 พง์ ในตริจ 80
- (5) พง์ในนรลิ่ง 50 พง์ ในตระลัยตริย
- (6) ในกิริกรรฐย 12 พง์ ทาลลัคือย่าย 16 คน
- (7) หลยง 26 คน หนึ่ง
- (8)(ที่ดิน) แห่งกยากพิลลักัล คือ (จรถ)
- (9) ทางกิลลัตวันออก ทางกิลลัคเหมือ ตระลาคพิลลัลลั
- (10) ลระพาริคุณ จรถทางกิลลัคัล
- (11) (รา) ชลุด (จรถ) ทางกิลลัตวันตกแห่ง
- (12) แก้วอันประลัศริฐ คือเจด็ยอังกณั และลิ่งที่ย้าพเจ้าได้อุกิลลัคถวย คือย้าว
(เปล็ลอก) 500 ตะกร้าและ
- (13) เพยร 2 เม็ด () ชิ่งแต่ละเม็ด () มิราคา 4 หลัก (1 หลักเท่ากับ
เงิน 10,000 เหยยง)
- (14) ที่ดินชิ่งตั้งอู่ที่ลัปบริบ และที่ตั้งอู่ที่ตริจ ทาลลัชิ่งรับไยอู่ที่เจด็ยแห่งนี้ (ไป)
- (15) ท้างานดว้ยที่ลั้น ทางกิลลัตวันออก.....ทางกิลลัคเหมือ ญม (ปลัง).....
- (16) ทางกิลลัตวันตก ญมลู่ทะ ทางกิลลัคัลไต้ญมที่ดินชิ่ง
- (17) แต่ละด้านประกอบดว้ย (ถ็อ) ใน (ลัปบริบ 5 พง์) ในตริจ
- (18) 20 พง์.....ได้รับมาเพื่อคณะลิ่งชิ่ง
- (19) ลัถานที่แห่งนี้ดว้ย

3. คิลลาจาริกเลขทะเบียน ล.พ/3 คิลลาจาริกมอญวัดมทาวัน

ลัถานที่พบ หน้าพระอุโบลลัของวัดมทาวัน ย้างกิลลัตวันตกของวัดพระธาตุนทรภูยไย

รูปแบบของจาริก รูปใบลัมยขนาดใหญ๋ ท้างดว้ยคิลลาทรายลัลลัลลัอง จาริกดว้ยภาษามอญ

ปีที่จาริก พุทธคัตววรรษที่ 17

ข้อความในจาริก

ด้านที่ 1

- (บรรทัดที่ 1) สิ่งนี้เป็นคำบอกเล่าอันแท้จริงแห่งงานซึ่งข้าพเจ้า
- (2)ในสมัยซึ่ง.....
- (3) (เดือน) ใจตระ (คือเดือนห้า)ซึ่งได้สร้างขึ้น....
- (4) บาท และ 30 ไพ (บาย) เงิน 30 2 บาท
- (5) ตระลาจ พิณสุกรร (นายช่าง) ผู้ซึ่งเป็น.....ปี.....
- (6) ได้สร้างเจดีย์องค์นี้และกรุนี้.....สร้าง.....
- (7) 190 (อาจหมายถึงเล่าหรือจุด).....ร้อย
- (8) ห้าสิบบาท 50 บาท.....100 และ.....บาท.....
- (9) บาท กษรร 3 บาท เช่นเดียวกับ.....
- (10) บาท ปาร 10 บาท.....
- (11)หนึ่ง.....และ.....หนึ่ง.....เงิน.....
- (12) บาทและหนึ่งตपाल เจดีย์ราย.....ของถวายทุกอย่างคือ
- (13) 150,000 กลทิง.....35 บาทและ 30 ไพ.....
- (14)7 บาท.....ทองแดง 6 บาท.....กโยต.....
- (15)หนึ่ง.....แห่งสัมฤทธิ์.....3 บาท หนึ่ง...10 บาท
- (16)ยกยาก (อาจหมายถึงพระพุทธรเจ้า พระพุทธรูป หรือเจดีย์)
.....สถานที่ 2 แห่ง.....สถานที่ 1 แห่ง.....3(นามต่อไปคงทำ
ด้วยงาข้าง).....
- (17)ศิลาแผ่นหนึ่ง...หนึ่ง...หก.....ของถวาย 7 อย่างทั้งหมด
- (18)แห่งหนึ่ง.....3กล่าง.....
- (19)1 มแรงกษัต ทาล 1 คน.....ที่ดินที่ได้เพาะปลูกแล้ว
- (20)หนึ่ง.....ทำด้วยงาข้าง ().....ที่ดินที่ได้เพาะปลูกแล้ว...
- (21)10,000

ด้านที่ 2

๘ 21 บรรทัด คำส่วนใหญ่เป็นวิสาขมานนามทั้งสิ้น

ด้านที่ 3

ณ 20 บรรทัด

อันที่จริงแล้ว ศิลปินหลักนี้มีอักษรจารึกทั้ง 4 ด้าน แต่ทำพคำสถารจารย์อารี
ฮัลลิตีย์ อ่านจากสำเนาจารึกที่ทํานล่งไปให้เพียง 3 ด้านเท่านั้น

4. ศิลปินเลขทะเบียน ล.พ/4 ศิลปินวัดดอน หรือวัดดอนแก้ว

สถานที่พบ ที่วัดดอนแก้ว เช่นเดียวกับศิลปินเลขทะเบียน ล.พ/1

รูปแบบของจารึก รูปใบเสมาขนาดเล็ก เช่นเดียวกับศิลปิน ล.พ/5

ปีที่จารึก พุทธศตวรรษที่ 17

ข้อความในจารึก จารึกหลักนี้ไม่ปรากฏว่ามีหลักฐานของทํานผู้ใดได้อ่านไว้เลย
และจารึกหลักนี้ชำรุดมาก นายคำปา เยื้องเจริญ เจ้าหน้าที่
กองหอสมุดแห่งชาติได้พยายามอ่านและแปลสับใจ
ความบางตอนจารึกหลักนี้ว่า กล่าวถึง พระเจดีย์ และพัทธสีมา
มีการบรรจุสุวรรณะ (เข้าใจว่าเป็นทองคำ) เป็นจำนวน 13 ตัว

5. ศิลปินเลขทะเบียน ล.พ/5 ศิลปินวัดกุฎัด หรือวัดจามเทวี หลักที่ 2

สถานที่พบ สัมเด็จพระมหารัชมังคลาจารย์ และทํานเฮ้เดิ้ล ค้นพบที่เชิงฐาน
ด้านทิศตะวันออกขององค์พระธาตุเจดีย์กุฎัด พร้อมกับศิลปินเลข
ทะเบียน ล.พ/2

รูปแบบของจารึก ใบเสมาขนาดเล็ก ทำด้วยศิลาทรายสีแดง

ปีที่จารึก พุทธศตวรรษที่ 17

ข้อความในจารึก

(บรรทัดที่ 1) เจ้าแห่งประเทศปุณโย (ซึ่งอาจย่อมาจากหริภุญชัย)

(2) ได้ให้กระทำซึ่ง (อาจเป็นประติมากรรมหรือวัตถุที่เคลื่อนย้ายที่ได้)
(และ) ได้นำไปถวาย

(3) แต่มักปรายญ.....แห่งคณะสงฆ์

(4)ขอให้ทํานมายังห้องประชุม.....(คำว่ามุ...สง อาจหมายถึง
สถานที่ชุมนุมก็ได้)

(5) เจ้าแห่งประเทศในระบะตลอดกาล.....

ด้านที่ 2

- (1) ระหว่าง พันระหว่าง
- (2) หนึ่ง
- (3) เขตวัน
- (4) ได้สำเร็จลา
- (5) ข้าพเจ้าได้สร้างเจดีย์องค์นี้ และกรุณี
- (6) วัตถุทั้งหมดซึ่งข้าพเจ้าได้
- (7) บรรจุไว้ที่นั่น คือตะกร้า 3 ใบ คนโท 1 ใบ ()
- (8) ส่วนหนึ่งแห่ง หนึ่ง
- (9) หนึ่ง หนึ่ง
- (10) หนึ่ง หนึ่ง หนึ่ง
- (11) เครื่องประดับหนึ่ง (ทั้งหมดนั้น) ข้าพเจ้าขอมอบถวายแด่
- (12) พระรัตนตรัย
- (13) กลึงทั้งสองแห่ง
- (14) 50 ตลาย 30 โตรง อทาย
- (15) ทองแดง 20
- (16) สาม

7. ศิลปินเลขทะเบียน ล.พ/7 ศิลปินวัดแสนข้าวห่อ

สถานที่พบ วัดแสนข้าวห่อ ปัจจุบันเป็นพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติสุโขทัย

จังหวัดสุโขทัย

รูปแบบของจารึก ใบสีมหานทรายสีน้ำตาลขนาดเล็ก จารึกเป็นอักษรมอญ

โบราณ ภาษามอญ

ปีที่จารึก พุทธศตวรรษที่ 17

ข้อความในจารึก

(บรรทัดที่ 1) ข้าพเจ้าผู้มีนามว่า ตยุมหาเถร

(2) แห่ง (หรือ) สุโขทัย มหานคร ในขณะที่ข้าพเจ้า

(3) ได้อาศัยอยู่ ณ สถานที่แห่งนี้ (ต้น)) ข้าพเจ้าได้สร้าง 3

- (4) ณ สถานที่แห่งนี้
- (5)ห้อง 1 ห้อง ต้นโพธิ์ 30 ต้น
- (6) ข้าพเจ้า (ได้ประดิษฐาน)พระพุทธรูป 10 องค์ (และ) ต้นมะพร้าว 50 ต้น
- (7) ตยู่ ตระละ รัสส์ ได้ช่วยข้าพเจ้าในการ
- (8) ผู้ตกรูใหญ่ซึ่งข้าพเจ้าได้สร้างขึ้น
- (9) ข้าพเจ้าได้อุทิศต้นโพธิ์ ข้าพเจ้าได้สร้าง ฉัตร ที่มีเครื่องประดับ
- (10) ส่วนหนึ่งของปริตต์ ตระกร้า
- (11) สโลปป์ ข้าพเจ้าได้ประดิษฐานไว้ใน
- (12) กฐาใหญ่ ข้าพเจ้าได้บรรจุคัมภีร์อันศักดิ์สิทธิ์ไว้ใน
- (13) ข้าพเจ้าได้อุทิศ 10 พง์ (แห่งพื้นดิน) โค 1 คู่
- (14) ตะกร้าหนึ่งใบ สโลปป์ 2 ข้าพเจ้าได้อุทิศกฐณี

คำสตราจารย์หม่อมเจ้าสุภัทรรดิค ดิคุกุล ทรงเรียบเรียงจากบทความของ
 คำสตราจารย์ อัสลิเตย์ () ศิลปินภาษาหมอยุที่เมือง
 ล่าขุน หลักที่ 2, 3 และ 4 , หน้า 163 - 168.....ศิลปินภาษา
 มอญ ที่เมืองล่าขุน หลักที่ 5 และ 6 , หน้า 314 - 322

วิเคราะห์ศิลปินในพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ หริภุญไชย , กรมศิลปากร
 สัตพิมพ์ 2522 หน้า 8 - 34

ภาคผนวก ค

บันทึกบนแผ่นเงินอักษรแบบสุโขทัย ตราหลวงหลายเงินของพระนางวิสุทธิเทวี

(การค้นคว้าของ อาจารย์ไกรศรี นิมมานเหมินทร์)

(ค่าจารึกบนแผ่นเงินกว้างประมาณ 7 ซม. ยาวประมาณ 35 ซม.)

ด้านหน้า

บรรทัด

1. ปเมืองเหมา เดือน 9 ออก 15 คำมี รวาย สัน วัน เปลิก
เล็ด ส้มเตจ
2. พระมหาราชเทวี บรม บพิตร พระเป็นเจ้า หยุ หัว ตน เปน
พระ
3. สักติ โรง สิง ปลง พระ ราช อาตญาไล่ หัว แล่น หลวง
คาบ เรือน
4. หมั้นหัวเชิง หมั้น ตอง แตม ขวา ทือ แปลง ตรา หลวง
หลาบ เงิน
5. ณี ไว รักล่า ขาว รากราน กองขรูน ปารวก อุมยรุต แปะบก
6. หังสัวะ หังโท เขา หาก เปน ข้าทาน นำหยาด เฝ่า วัด
ราช วิสุ

ด้านหลัง

บรรทัด

1. ธาราม ปาง มีเลข คน ล่วย เปย ตา ขา กดี ผน ฝอย
ชั้นเกิด มีโนทึ แ
2. ผนดิน ราชทานทั้งมวน กดี คานาบานแปะ 500 เงิน ฟูปี กดี เปน
3. ราชทาน อูปการะ โน วัด ราช วิสุทธาราม ฟูปี เจ้า แควน
เพือน หย่า กสิ้ว หย่า

4. ความ หยา เอา ลัง หาบ หยุ มี ที ครัว หย่าไล้ หย่า ่าง
หย่า มาแก เขา ที ัว
5. ไต การ ตาม พระราช อายัญา ันโต บ ไซ การ เลิก รั้ง
พา หย่า ไล้ หย่า แต่ง ที แก เขา ทั้ง หลาย หาก เปน ขา
นำ หยาด ราช ทาน.

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาคผนวก ง

เอกสารทางพระพุทธศาสนา ที่พระภิกษุลาภานาแต่งในพุทธศตวรรษที่ 20-22

ในพุทธศตวรรษที่ 20 และพุทธศตวรรษที่ 21 เป็นช่วงสมัยที่อาณาจักรลานนาไทยมีความเจริญก้าวหน้ารุ่งเรืองสูงสุด โดยเฉพาะอย่างยิ่งทางด้านพุทธศาสนา มีหลักฐานบ่งชี้ว่ามีพระภิกษุชาวสังกาดำเนินทางมาพม่า และเผยแพร่พุทธศาสนาเถรวาทนิกายสังกาวงศ์ในลานนาไทยหลายรูป พระภิกษุชาวลานนาได้เดินทางไปศึกษาเล่าเรียนและบวชแปลงใหม่ที่สังการเป็นจำนวนมาก และเมื่อกลับมาได้นำคัมภีร์พระไตรปิฎกจากสังกามาด้วย ซึ่งส่งผลทำให้การศึกษาเล่าเรียนพระปริยัติธรรมในลานนาไทยเจริญก้าวหน้ามากจนปรากฏว่ามีพระภิกษุสงฆ์ที่มีความรู้แตกฉานในภาษาบาลี จนสามารถรจนาพระคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาเป็นภาษาบาลีหลายสิบเรื่อง และเป็นที่ยอมรับกันว่าเป็นงานชิ้นเอกในโลกพุทธศาสนา

พระคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาที่แต่งโดยพระภิกษุสงฆ์ชาวลานนาในพุทธศตวรรษที่ 20 และ 21 นี้ จำนวนหนึ่งเป็นเอกสารสำคัญทางประวัติศาสตร์ และเอกสารเหล่านี้เป็นที่รู้จักกันดีในชื่อว่า "ตำนาน" เขียนขึ้นโดยได้รับอิทธิพลจากการเผยแพร่คำสอนนิกายเถรวาทจากสังกาดังจะเห็นได้จากการเขียนเป็นภาษาบาลีทั้งหมด ยกเว้น "ตำนานมูลคำสอน" เท่านั้นที่เขียนเป็นภาษาไทยเหนือ (ไทยยวน) แม้แต่รูปลักษณะโครงเรื่องก็ใช้วิวัฒนาการของคำสอนพุทธ แสดงอิทธิพลของตำนานภาษาบาลีของสังกาอย่างเห็นได้ชัด

เอกสารทางพระพุทธศาสนา ที่ทราบอย่างแน่ชัดว่าพระภิกษุสงฆ์ชาวลานนาเขียนขึ้นในอาณาจักรลานนาระหว่างพุทธศตวรรษที่ 20 และ 21 คือ

1 ตำนานมูลคำสอน เป็นตำนานที่มีเรื่องราวกล่าวถึงประวัติพระพุทธศาสนา และการประดิษฐานพุทธศาสนาในดินแดนลานนาไทย ตำนานมูลคำสอนนี้เป็นตำนานแรกสุดของยุคนี้เขียนเป็นภาษาไทยเหนือ โดยพระภิกษุชาวเชียงใหม่ 2 รูป คือพระพุทธานุญเจ้า เป็นผู้เขียนส่วนใหญ่ และมีพระพุทธานุญเจ้าแต่งในวงท้าย ตำนานนี้เขียนขึ้นประมาณปี พ.ศ. 1960 พระภิกษุทั้งสองรูปนี้ เป็นสงฆ์ในสังกัดวัดสวนดอกไม้ในนครเชียงใหม่ อันเป็นวัดที่พระเจ้ากือนาสั่งให้เป็นที่พำนักของพระลุ่มนะผู้เผยแพร่ศาสนาสังกาวงศ์ในลานนาเป็นรูปแรก และต่อมาก็ได้เป็นศูนย์กลางของพุทธศาสนาในลานนาเรื่องนี้ เรื่องราวในตำนานนี้จึงเน้นกิจกรรมของสำนักสวนดอกไม้

และการสืบสายของเจ้าอาวาส และถือว่าเจ้าอาวาสวัดสวนดอกไม้สืบสายการเผยแพร่คำสอน จากพระพุทธรองค์แท่ตรงในตอนท้ายของตำนานนี้ได้กล่าวถึง วัตรธาน 5 ประการ หรือลักษณะ การสูญเสียลายในอนาคตของพระพุทธรคำสอนา

2 จามเทวีวงศ์ เป็นตำนานฉบับภาษาบาลีฉบับแรกที่แต่งขึ้นในยุคล่มมีนี้ พระโพธิรังสี พระภิกษุชาวเขียงใหม่เป็นผู้แต่ง ในราวปลายพุทธศตวรรษที่ 20 มีเนื้อหาเริ่มจากสมัยของพระ พุทธรองค์ซึ่งทรงพยากรณ์การกำเนิดเมืองหรือภูมย์ในสมัยต่อมา เรื่องราวส่วนใหญ่เกี่ยวกับประ- วัติความเป็นมาของพระธาตุหรือภูมย์ และการสร้างเมืองลำพูน ได้กล่าวถึงประวัติของพระนาง จามเทวี ราชธิดาของกษัตริย์เมืองสพบุรี ซึ่งได้รับเชิญจากฤๅษีผู้สร้างนครให้ขึ้นมาครองเมือง ปริญญา ตลอดจนถึง เรื่อง การค้นพบพระสารีริกธาตุในสมัยพระเจ้าอาทิตยราช ผู้ครองราชย์ ในราวพุทธศตวรรษที่ 17 และประวัติของผู้ครองเมืองนี้อีกหลายพระองค์ ตำนานจามเทวีวงศ์ นี้อาจมีจุดประสงค์จะอธิบายสภาพของพระธาตุเมืองลำพูน

3 นิทานพระพุทธรคิติก พระโพธิรังสี ผู้แต่งจามเทวีวงศ์ เป็นผู้แต่งตำนานฉบับนี้มี เรื่องราวเกี่ยวกับประวัติความเป็นมาของพระพุทธรคิติก ซึ่งเป็นพระพุทธรูปสำคัญเป็นที่เคารพ บูชาของชาวลานนาไทยในกลางพุทธศตวรรษที่ 20 พระพุทธรคิติก เชื่อกันว่าสร้างขึ้นในลังกา แล้วถูกอัญเชิญมาสู่ลุ่มโยทัย และในที่สุดก็ได้อยู่ในเมืองเขียงใหม่ ในราวปี พ.ศ.1949 พระโพธิรังสีอาจจะเขียงตำนานนี้ขึ้นเพื่อเฉลิมฉลองการประดิษฐานของพระพุทธรูปองค์นี้ใน นครเขียงใหม่

4 รัตนพิภพวงศ์ (ตำนานพระแก้วมรกต) พระพรหมราชปัญญา พระเถระชาวเขียง- ใหม่เป็นผู้แต่ง มีเรื่องราวเกี่ยวกับประวัติความเป็นมาของพระมหามณีรัตนปฏิมากร เนื่องจาก ผู้เขียนบอกเวลาเขียงไว้ไม่ชัดเจนทำให้ไม่ทราบได้แน่นอน แต่เนื่องจากเนื้อหาของตำนานลง ในราวต้นพุทธศตวรรษที่ 21 ตำนานนี้จึงควรเขียงขึ้นในเวลาไม่นานหลังจากนั้น

5 อินกาลมาลีปกรณ์ เป็นวรรณกรรมภาษาบาลีที่ยิ่งใหญ่มาก พระรัตนปัญญา หรือสิริ- รัตนปัญญาเถระ เป็นผู้แต่งท่านผู้นี้พระเถระรุ่นเดียวกับท่านสิริมังคลาจารย์ ผู้แต่งเวลสันดรทป นิ สักรวาลทปนิ สังขยาปกาลกฏีกา และมังคัสตททปนิ ซึ่งเป็นคัมภีร์ทางพระพุทธรคำสอนาที่เป็น แบบเรือนภาษาบาลีในบัลลุบันนี้ พระรัตนปัญญาเป็นพระเถระเมืองเขียงราย และเป็นเชื้อ พระวงศ์ของพระเจ้ามังราย

ท่านอุปสมบทเป็นพระภิกษุที่วัดป่าแก้ว เมืองเชียงราย ต่อมาได้ไปศึกษาอยู่ที่เมืองเชียงใหม่ และพักอยู่ที่วัดสิทธาราม หรือที่เรียกว่าวัดเจดีย์เจ็ดยอด (วัดมหาโพธาราม) ท่านได้แต่งตั้งคัมภีร์ชินกาลมาลีปกรณ์ นี้ในรัชสมัยของพระเมืองแก้ว (พระเจ้าติโลกราช) ในราวปี พ.ศ. 2060 และได้ตกแต่งเพิ่มเติมมาจนถึง พ.ศ. 2041 ถึงฉบับบริบูรณ์ ขณะนั้นท่านมีพรรษาได้ 23 พรรษา ประมาทว่าท่านคงเกิดใน ราว พ.ศ. 2016 ในรัชสมัยของพระยอดเชียงรายพระบิดาของพระเมืองแก้ว พระรัตนปัญญานี้คงมีชีวิตอยู่จนถึงแผ่นดินของพระเกษเกล้า และได้แต่งวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนาไว้ 3 เรื่องคือ โนกาลมาลีปกรณ์ มาติกัตถสรูป-อภิมมสังคณี และวชิรสารัตถสังคหะ

ชินกาลมาลีปกรณ์ เป็นวรรณกรรมที่บันทึกประวัติและเหตุการณ์เกี่ยวกับพระพุทธคำล่านา และประวัติของอาณาจักรลานนาไทย ประวัติของพระพุทธคำล่านา เริ่มตั้งแต่ชีวประวัติของพระพุทธองค์ เมื่อยังเป็นพระโพธิสัตว์ การประสูติเป็นมนุษย์ในชาติปัจจุบัน การตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า กิจการการเผยแผ่พระพุทธคำล่านาจนถึงปริณิพพาน นอกจากนี้ยังกล่าวถึง ประวัติของพระพุทธโฆสจารย์ พระเถระนักปราชญ์ผู้เรืองนามของอินเดีย เป็นอรรถกถาจารย์ผู้แต่งคัมภีร์อธิบายพระไตรปิฎกที่มีชื่อเสียงที่สุด ส่วนเรื่องเกี่ยวกับประวัติของอาณาจักรลานนาไทย ได้กล่าวถึงเรื่องการสร้างเมืองศรีภูมิไชย (ลำพูน) การเผยแผ่และความรุ่งเรืองของพระพุทธคำล่านาในลานนาไทย

ชินกาลมาลีปกรณ์ เป็นวรรณกรรมที่ได้รับการยกย่องว่าเป็นวรรณกรรมที่มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์ของลานนาไทย นักประวัติศาสตร์ไทยและต่างประเทศ ได้ใช้หนังสือนี้เป็นเอกสารอ้างอิงเกี่ยวกับประวัติและเหตุการณ์ของลานนาไทย ด.ร. เลอเมย์ (Le May) ยกย่องวรรณกรรมนี้ว่ามีคุณค่าทางประวัติศาสตร์ไทยมาก ท่านพุทธทศตเถระนักปราชญ์ของสงกาก็สนับสนุนความคิดเห็นนี้ ท่านกล่าวว่าไม่ต้องสงสัยเลยว่า ชินกาลมาลีปกรณ์ เป็นคัมภีร์ที่บันทึกความจริงเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ไทยไว้มากทีเดียว เนื่องจากท่านรัตนปัญญาผู้แต่ง ชินกาลมาลีปกรณ์ บันทึกเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในสมัยของท่าน เรื่องที่ทักจนมากกล่าวถึงควรเชื่อว่าเป็นความจริง

6 มาติกัตถสรูป - อภิมมสังคณี เป็นหนังสือคู่มืออธิบายคัมภีร์พระอภิธรรม ซึ่งเป็นปิฎกหนึ่งของพระไตรปิฎก ท่านรัตนปัญญาเถระเป็นผู้แต่ง แต่มีได้ระบุวันเดือนปีที่แต่งไว้ สันนิษฐานว่าท่านคงแต่งหลังหนังสือ ชินกาลมาลีปกรณ์

7 วชิราลัทธิสังคหะ เป็นวรรณกรรมเรื่องสุดท้ายที่ท่าน รัตนปัญญา เถระ รจนา ท่านแต่งเรื่องนี้เมื่อปี พ.ศ. 2078 ณ มหาวนารามเชียงใหม่ วชิราลัทธิสังคหะ ว่าด้วย ศัพท์ย่อ ๆ ที่เมื่อขยายใจความออกแล้ว จะทำให้รู้ความหมายอย่างแจ่มชัด อีกนัยหนึ่งก็คือ หนังสือนี้เกี่ยวกับหัวใจของธรรมะต่าง ๆ

8 เวลส์ันตรกัปนิ ท่านสิริมังคลาจารย์ หรือท่านสิริมังคลาจารย์ พระเถระชาว เชียงใหม่ เป็นผู้แต่งมีชีวิตอยู่ในราว พ.ศ. 2020 - 2100 ในรัชกาลแห่งกษัตริย์ล้านนา ไทยหลายพระองค์ คือตั้งแต่พระเจ้าติโลกราช ถึงพระเจ้าเมกุฎี ท่านแต่งพระคัมภีร์ทาง พระพุทธคำสอนทั้งหมด 4 เรื่องในรัชสมัยของพระเมืองแก้ว ขณะที่เจ้าพระยาอยู่ที่วัด ส่วนขวัญ (ปัจจุบัน เรียกว่าวัดต้าหมัก) ซึ่งอยู่ทางทิศใต้ห่างจากนครเชียงใหม่ 4 กิโลเมตร หนังสือนี้ชื่อ เวลส์ันตรกัปนิ (ประวัติพระพุทธคำสอน แต่งโดยพระเถระชาวพม่า) ได้กล่าว ถึงท่านสิริมังคลาจารย์ว่าท่านประจำอยู่ที่อารามของพระเถระผู้เคยไปลังกา ในสมัยของ พระเมืองเกษเกล้า ท่านสิริมังคลาจารย์ได้เป็นพระราชาอุปถัมภ์ของพระเกษเกล้า เมื่อทรงผนวช และพระองค์ได้โปรดให้สร้าง รัตนมหาวิหารถวายแก่ท่านสิริมังคลาจารย์ เชื่อกันว่าท่านสิริมังคลาจารย์ เคยไปประเทศลังกา และได้ศึกษาพระพุทธคำสอนที่นั่น ท่านสิริมังคลาจารย์ได้สร้างชื่อเสียงของท่านด้วยการแต่งคัมภีร์พระพุทธคำสอนเป็นภาษา บาลีหลายเรื่อง ท่านคงมีอายุยืนนานมาก และสิ้นชีวิตในรัชกาลพระเจ้าเมกุฎี

เวลส์ันตรกัปนิ เป็นคัมภีร์อธิบายเวลส์ันตรชาดกในขุททกนิภาย พระลุตตันตปิฎก เป็นวรรณกรรมเรื่องแรกที่ท่าน สิริมังคลาจารย์แต่งขึ้นเมื่อพ.ศ. 2060 ในรัชกาล พระเมืองแก้ว ขณะที่เจ้าอยู่ที่วัดส่วนขวัญ เวลส์ันตรกัปนิ เป็นหนังสือที่มีเนื้อหาหลาย ร้อยหน้า ว่าด้วยประวัติในอดีตชาติของพระพุทธเจ้าองค์ปัจจุบัน ขณะที่เสวยพระชาติเป็น พระโพธิสัตว์ ปาเพญบารมีเพื่อความเป็นพระพุทธเจ้า

9 จักรวาลกัปนิ (จักรวาลกัปนิ) เป็นวรรณกรรมเรื่องที่ล่องซึ่งท่านสิริมังคลา จารย์แต่งในปี พ.ศ. 2063 ในรัชกาลแห่งกษัตริย์พระเมืองแก้ว ท่านรจนาคัมภีร์นี้ที่วัด ส่วนขวัญ สถานที่เดียวกับที่ท่านแต่งเวลส์ันตรกัปนิ จักรวาลกัปนิ ว่าด้วยเรื่องราวใน จักรวาลหรือโลกธาตุพรรณาถึงภูมิต่าง ๆ สัตว์ที่เกิดในภูมินั้น ๆ เป็นต้น ท่านผู้รจนา จักรวาลกัปนินี้ ได้เลือกเก็บข้อความที่เกี่ยวกับเรื่องจักรวาล จากพระไตรปิฎก อรรถกถา ฎีกา พระปกรณัมคัมภีร์ต่าง ๆ มาเรียบเรียงเข้าเป็นรูปเล่ม และแจ้งชื่อคัมภีร์

ที่ทำงานอ้างอิงทุกแห่ง และแสดงมติของท่านกำกับไว้ด้วย พระคัมภีร์ที่ท่านใช้แต่ง เรื่องนี้มี
ประมาณ 1,200 พระคัมภีร์

10 สังขยาปกาลักฎีกา เป็นหนังสือคู่มืออธิบายพระคัมภีร์ "สังขยาปกาลัก" (ซึ่ง
แต่งโดยพระญาณวิลาสเถระ ชาวเชียงใหม่) ท่านสิริมังคลาจารย์ได้รจนาคัมภีร์นี้ มีเรื่อง
ราว ว่าด้วยการนับเวลา เครื่องซึ่งตวงน้ำหนัก ระยะทาง ฤดูกาล และการใช้เงินตรา
ซึ่งเกี่ยวเนื่องทางพระพุทธศาสนา เป็นต้น

11 มังคลัตถกปิณี หรือ มงคลกปิณี เป็นวรรณกรรมเรื่องเอก ที่ทำชื่อเสียงเกียรติ
คุณมาสู่ท่าน สิริมังคลาจารย์ ท่านรจนามังคลัตถกปิณี เมื่อ พ.ศ. 2067 มิได้ระบุสถานที่
ๆ ที่ท่านแต่งคัมภีร์นี้ เพียงแต่กล่าวว่า ท่านประพันธ์เรื่องนี้ ณ สถานที่เจียงล้งตซึ่งอยู่ไกล
ไปทางทิศใต้ของนครเชียงใหม่ ประมาณ 4 กิโลเมตร (คงเป็นวัดล้านขวัญ) มังคลัตถกปิณี
คือคัมภีร์ที่อธิบายความในมงคลสูตร ซึ่งเป็นสูตรหนึ่งใน ลุตตนิบาต ลุตตันตปิฎก เป็นสูตรที่
แสดงการปฏิบัติอันเป็นมงคล 38 ประการมีการไม่คบคนพาล การเล่นงานกับปัดขี้ต การบูชา
คนที่ควรบูชา การบำรุงเลี้ยงบิดามารดา การส่งเคราะห์ช่วยเหลือบุตรภรรยา และญาติ
พี่น้อง การประพฤติปฏิบัติธรรม เป็นต้น ท่านสิริมังคลาจารย์ได้อธิบายอย่างละเอียดถึงความ
หมายของสูตรนี้ โดยแสดงความรอบรู้ และความสามารถในการแต่งภาษาบาลีได้อย่างไพ
เราะสร้างประโยคง่าย ๆ และลละลวย อ่างอิงหลักไวยากรณ์อย่างถูกต้อง และนำเรื่อง
ต่าง ๆ จากชาดกอรุทธกถา ธรรมบท และจากคัมภีร์พุทธคำสอนอื่น ๆ อีกหลายคัมภีร์มา
เขียนอธิบายประกอบ มังคลัตถกปิณีเป็นหนังสือยาวถึง 893 หน้า

12 ปัทกมโยชน-ลัททตถเภทจินดา เป็นหนังสือคู่มืออธิบายหลักภาษาไวยากรณ์
บาลี พระธรรมเล่นบตีเถระ พระเถระชาวเชียงใหม่ ได้แต่งขึ้นในราว พ.ศ. 2020-
2045

พระธรรมเล่นบตีเถระผู้แต่ง ปัทกมโยชน-ลัททตถเภทจินดา นี้เข้าใจว่าเป็น
พระมหาธรรมเล่นบตี ผู้วิญญูพระพุทธรูปแก่นจันทร์มาประดิษฐานไว้ในวัดอโศการาม
ในปี พ.ศ. 2022 ในรัชสมัยของพระเจ้าติโลกราช และในรัชสมัยของพระเจ้าเมืองแก้วใน
ระหว่างปี พ.ศ. 2065 ได้เป็นเจ้าอาวาสวัดมหาโพธาราม และพระพุทธรูปแก่นจันทร์นี้ใน
ปี พ.ศ. 2069 ได้ประดิษฐานอยู่ที่ "ธรรมเล่นบตีวิหาร" ในวัดมหาโพธารามด้วย

13 สัมพันธ์ปาสาทิกา อັตถโยชณา เป็นหนังสือประเภท อนุวรรตถกาคู่มืออธิบาย (Sub-commentary) หนังสืออธิบาย (Commentary) ความในพระไตรปิฎกอย่างละเอียด พระญาณกิตติเถระ ชาวเชียงใหม่ เป็นผู้แต่ง เชื่อว่าท่านเคยไปศึกษาที่ประเทศลังกา และเป็นท่านอาจารย์ของพระเจ้าติโลกราช ท่านญาณกิตติเถระพักอยู่ที่วัดปณสภาราม (วัดสวนขนุน) ตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือของเชียงใหม่ เข้าใจว่าจะแต่งขึ้นในต้นพุทธศตวรรษที่ 21 ในระหว่างปี พ.ศ. 2028 - 2043 ท่านผู้มีเป็นนักปราชญ์ของลานนาไทยที่แต่งพระคัมภีร์มากกว่าท่านผู้อื่น พระคัมภีร์ที่ปรากฏว่าท่านแต่งมีถึง 12 เรื่องคือ

14 ภิกขุปาฏิโมกข์ คัมภีร์ภิกขุ เป็นหนังสืออธิบายความในพระปาฏิโมกข์ คือ กฎหมายสำหรับพระสงฆ์ ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของพระวินัยปิฎก พระญาณกิตติเถระ ชาวเชียงใหม่เป็นผู้แต่ง

15 สิมาสังกรวิมลสย เป็นหนังสือคู่มืออธิบายเกี่ยวกับสิมา อันเป็นเครื่องหมายบอกเขตแดน สำหรับเป็นที่ประกอบกิจกรรมของสงฆ์ อันเป็นส่วนหนึ่งในพระวินัยปิฎก พระญาณกิตติเถระชาวเชียงใหม่ เป็นผู้แต่ง

16 อัฐรสาลินี อັตถโยชณา เป็นหนังสือว่าด้วยคำอธิบายขยายใจความของอภิธรรมปิฎกให้แจ่มแจ้งชัดเจนเป็นที่เข้าใจง่าย เป็นคู่มือสำหรับผู้ที่จักศึกษาพระพุทธานุสาโดยเฉพาะพระอภิธรรมปิฎก หรือพระปรมาัตถ์ พระญาณกิตติเถระชาวเชียงใหม่เป็นผู้แต่ง

17 สัมโมหวิโนทนิ อັตถโยชณา เป็นวรรณกรรมว่าด้วยคำอธิบายขยายใจความของอภิธรรมปิฎกให้แจ่มแจ้งชัดเจนเป็นที่เข้าใจง่ายเป็นคู่มือสำหรับผู้ศึกษาพระพุทธานุสา โดยเฉพาะพระอภิธรรมปิฎกหรือพระปรมาัตถ์ พระญาณกิตติเถระชาวเชียงใหม่ เป็นผู้แต่ง

18 ราตถกถา อັตถโยชณา _____

19 ปุตคผลบัญญัติ อັตถโยชณา _____

20 กถาวัตถุ อັตถโยชณา _____

21 ยมก อັตถโยชณา _____

22 ปฏิธาน อັตถโยชนา

23 อภิมมัตถวิภาวดี อັตถโยชนา

24 มูลกัจจายน อັตถโยชนา คือหนังสือคู่มืออธิบายตำราไวยากรณ์บาลี ชื่อ "มูลกัจจายนะ" อันเป็นคัมภีร์ไวยากรณ์ดั้งเดิม ท่านญาณกิตติเถระได้แต่ง อັตถโยชนาสำหรับอธิบายคัมภีร์นี้ให้เข้าใจง่ายขึ้น

25 สังกรพินทอภินวฎีกา เป็นหนังสือคู่มืออธิบายตำราไวยากรณ์บาลี ชื่อคัมภีร์สังกรพินทอ ซึ่งแต่งโดยกษัตริย์พม่า พระนามว่า กยาจจะ ผู้แต่งพระคัมภีร์สังกรพินทอภินวฎีกาคือท่านสังกรมมกิตติมหาอุลลสเทวเถระ ชาวเมืองลำพูน เป็นเพื่อนรุ่นเดียวกับท่านญาณกิตติเถระ ท่านเขียนพระคัมภีร์เล่มนี้ในขณะที่เสด็จพำนักอยู่ที่วัด รัมมะ เมืองลำพูน ในราวต้นพุทธศตวรรษที่ 21

26 ปัญญาล่ชาตก เป็นงานวรรณกรรมพุทธคำสอนนอกไตรปิฎก เพราะไม่ได้มาจากพระไตรปิฎก ผู้รจนานี้ไม่ได้บอกชื่อของท่าน และวันเดือนปีที่แต่งไว้ แต่เชื่อว่าเป็นผลงานของพระเถระชาวเชียงใหม่ แต่ระหว่างปี พ.ศ. 2038 - 2068 ในรัชกาลแห่งกษัตริย์เมืองแก้ว กรมพระยาดำรงราชานุภาพทรงมีมติว่า เป็นพุทธวรรณกรรมที่เก่าแก่ เรียบเรียงโดยพระเชียงใหม่ ในระหว่าง พ.ศ. 2000 - 2200 เพราะในระยะนั้นพระเชียงใหม่หลายรูปไปศึกษาพระพุทธานุศาสน์ที่ลังกา เมื่อสำเร็จการศึกษาก็กลับมาสู่ประเทศมาตุภูมิของท่าน ในจำนวนหลายรูปนั้น คงมีรูปหนึ่งแต่งปัญญาล่ชาตกขึ้น เป็นไปในทำนองเลียนแบบชาตกที่ภูฏาน (อรรถกถาชาตก) เพื่อเป็นการล่อนคำสอนในรูปชาตกชาวพม่ารู้จักปัญญาล่ชาตกในนามของอิมเม่ บัญชาล่ชาตก (เชียงใหม่บัญญัติชาตก) และเชื่อว่าแต่งโดยสามเณรชาวเชียงใหม่ ผู้ไม่ปรากฏนาม ซึ่งเป็นผู้ฉลาดในคติโลก และคติธรรม

เรื่องในปัญญาล่ชาตก แต่งทำนองเลียนแบบในพระไตรปิฎก แต่มีเนื้อเรื่องไม่เหมือนกัน เพราะเป็นชาตกนอกไตรปิฎก ปัญญาล่ชาตก (ปัญญาล่ หรือ บัญชาล่ 50) ชาตก 50 เรื่อง ตามความหมายของชื่อ และศัพท์ แต่โดยเนื้อหามันมากกว่า 50 เรื่องดังรายชื่อต่อไปนี้

1 สัมภทโฆล่ชาตก

2 สัรณชาตก

3 สุรัณชาตก

4 รัตนปโยตชาตก

5	สิริวิบุลยชาติชาตก	6	วิบุลราชชาตก
7	สิริจุฬามณีชาตก	8	สันทรราชชาตก
9	สุเมตตชาตก	10	สิริธรรชาตก
11	ทูลกบัณฑิตชาตก	12	อาภิตชาตก
13	ทูกัมมาณิกชาตก	14	มหาสุรเล่นชาตก
15	สุวัณณกุมารชาตก	16	กนกจันทรราชชาตก
17	วิริยบัณฑิตชาตก	18	ธรรมาโณสชกชาตก
19	สุทนต์ชาตก	20	วิภูษิตราชชาตก
21	โพรหมกวีชาตก	22	ธรรมาโณสชกชาตก
23	จกานชาตก	24	ธรรมาชาตก
25	นรวิชาตก	26	สุรชาตก
27	มหาปุทราชาตก	28	ภักทชาตก
29	พหุลชาตก	30	เสตบัณฑิตชาตก
31	บุบผชาตก	32	พาราณสีราชชาตก
33	พรหมโฆสราชชาตก	34	เทวรุกขกุมารชาตก
35	ลลภาชาตก	36	สิทธีสารชาตก
37	นรวิกรมชาตก	38	อติเทวราชชาตก
39	ปาจิตตกุมารชาตก	40	สิทธีสารชาตก
41	สังขัตตชาตก	42	สันทเล่นชาตก
43	สุวัณณวิมลชาตก	44	สิโรชาตก
45	วรวิงส์ชาตก	46	อรินมชาตก
47	รตเล่นชาตก	48	สุวัณณสิริชาตก
49	นวนานชาตก	50	พากุลชาตก
51	โสนันทชาตก	52	สิหนาทชาตก
53	สุวัณณสังขชาตก	54	สุสิทธีชาตก
55	เทวันรชาตก	56	สุปินชาตก
57	สุวัณณวิงส์ชาตก	58	วรนุชาตก
59	สิริลาชาตก	60	จันทคารชาตก

บัญชาล่ขาดกนี้ เป็นต้นกำเนิดของวรรณคดีไทยหลายเรื่อง เช่นลุ่มททาโฆค้ขาดก มีผู้แต่งเป็นสันท์คือ ลุ่มทโฆค้สันท์ (โดยพระมหาราชครุ ลุ่มเต็ลพระนารายณ์มหาราช และลุ่มเต็ลพระมหาลุ่มณเจ้ากรมพระปรมาณูชิตธิโนรส) ลุ่มขาดกแต่งเป็นบทละครครั้งกรุงเก่าให้ชื่อเรื่องว่า มโนราห์ โดยไม่ปรากฏนามผู้แต่ง ลิริจุปลุกิตติขาดก แต่งเป็นบทกลบท โดยหลวงครุปรียาลัพลลธิขาดก เป็นลัรพลลธิค้สันท์ โดยลุ่มเต็ลฯ กรมพระปรมาณูชิตธิโนรส ลุ่มลุ่มล่งขาดก เป็นบทละครโดยรัชกาลที่ 2 ฤดเล่นขาดก เป็นบทละครนอกไม่ปรากฏนามผู้แต่งในลุ่มย์กรุงเก่า หรือธนบุรีเป็นต้น

27 สังขยาปกาลัก ท่านญาณวิลาล้เถระ ได้แต่งคัมภีร์นี้ขึ้นประมาณปี พ.ศ.2058 ทหนังสือค้ล่นวงค์ไดกล่าวยืนยันว่า พระญาณวิลาล้เถระ เขียนพระคัมภีร์สังขยาปกาลักขึ้นในหนังสือประวัติพระพุทธค้ล่นาของพม่าชื่อ ปีฎกเถเมน (Pitaka Thmain) เล่าว่าสังขยาปกาลัก แต่งโดยพระญาณวิลาล้เถระ แห่งเชียงใหม่ และพระเถระพม่าชื่ออกวินทะได้แปลเป็นภาษาพม่าในรัชกาลแห่งกษัตริย์พม่า พระนามว่า โปตอพระยา ผู้ทรงสถาปนาอมรปุระนครหลวงพม่าในลุ่มย์นั้น

พระญาณวิลาล้เถระ เป็นพระภิกษุชาวเชียงแล่น เป็นพระเถระรุ่นเดียวกับพระสิริมังคลาจารย์ หนังสือชินกาลมาลีปกรณ์อ้างถึงท่านว่าท่านเป็นพระเถระผู้มีความสามารถ เขียวข่าญในพระไตรปิฎก ท่านได้รับอาราธนาให้ไปทำพิธีสังฆกรรมครั้งสำคัญคือร่วมผูกพัทธสีมาวัดมหาโพธาม (วัดเล็ดยอด) ในรัชลุ่มย์ของพระเมืองแก้ว พ.ศ.2055

สังขยาปกาลัก เป็นหนังสือเล่มเล็ก อธิบายถึงการนับ และค้ล่นวงค์ วันเวลา การชั่งตวงด้วยตราชั่ง ระยะทาง ฤฎกกาล และการใช้เงินตราในลุ่มย์พุทธกาล พระสิริมังคลาจารย์ ได้แต่งหนังสืออธิบายเรื่อง สังขยาปกาลักของท่าน ญาณวิลาล้เถระ โดยมีชื่อว่า "สังขยาปกาลักฎีกา" ดังไดกล่าวมาแล้วในตอนต้น

พระคัมภีร์ทางพระพุทธค้ล่นาที่แต่งในราวต้นพุทธศตวรรษที่ 22 ได้แก่

28 ค้ล่นถารณฎีกา พระลุ่มลุ่มล่งสีเถระชาวเชียงใหม่เป็นผู้แต่งซึ่งภายหลังได้ไปล้ล้พรษาอยู่ที่ประเทศเวียงจันทน์ ณ วัดวิยาราม และต่อมาได้รับการแต่งตั้งให้เป็นสังฆราช ท่านได้แต่งคัมภีร์นี้ขึ้น เพื่อเป็นหนังสืออธิบายคัมภีร์ "ค้ล่นถารณะ" ซึ่งแต่งโดยชาวพม่า เป็นเรื่องที่ว่าด้วยหลักเกตุท้ล่งทางภาษาบาลี ท่านแต่งเรื่องนี้เมื่อ พ.ศ.2128 นอกจากนี้ยังมีหนังสือเรื่อง ค้ล่นถารณล่งเขป ซึ่งไม่ปรากฏนามผู้แต่ง และปีที่แต่ง

29 ปฐมสมโพธิกถา เป็นหนังสือชีวประวัติของพระพุทธเจ้า เริ่มต้นด้วยประวัติ บรรพบุรุษของพระองค์ ชีวิตในวัยเยาว์ การเสด็จออกอภิเษกกรรม การตรัสรู้ และการเผยแผ่พระพุทธศาสนา การเสด็จดับขันธปรินิพพาน ฯลฯ พระลู่ วัลลภรังสีเถระ ได้ แต่งเรื่องนี้หลังจาก คันถาภรณฎีกา แต่งขึ้นโดยไมระบุปี และสถานที่แต่ง สมเด็จพระ ประมวญชิตธิโนรส ได้ทรงนิพนธ์เรื่อง ปฐมสมโพธิกถา ในปี พ.ศ. 2388 พระ องค์ทรงนิพนธ์ โดยถือเอาปฐมสมโพธิกถาฉบับบาลี ซึ่งแต่งโดยพระลู่ วัลลภรังสีเถระ เป็นหลัก

30 อุปาตสันติ เป็นหนังสือประเภทปริตร พระเถระชาวเขียงใหม่ได้แต่งใน พุทธศตวรรษที่ 22 หนังสือคำสอนวงศ์เล่าว่า ทหารผู้ออกสงครามท่อบทลวดในหนังสือ ปริตรนี้ สามารถพิชิตข้าศึกจนได้ชัยชนะในการรบ หนังสืออุปาตสันติ แต่งเป็นคาถาล้วน 275 คาถา รวบรวมเอานามพระพุทธเจ้า 28 พระองค์ พระปัจเจกพุทธเจ้า พระมหา ล่าวก และพระอรหันต์อื่น ๆ รวมทั้งนามเทวดา ยักษ์ มาร เป็นต้น

31 วิสุทธิมคคทีปนี เป็นวรรณกรรมที่สำคัญอีกเรื่องหนึ่งซึ่งพระเถระชื่อ อุตตรา- ราม ชาวลานนาไทยแต่งในพุทธศตวรรษที่ 22 เป็นเรื่องราวเกี่ยวกับ การอธิบายขยาย ความ คัมภีร์วิสุทธิมคค ซึ่งแต่งโดย พระพุทธโฆสจารย์ที่กล่าวนามมาแล้ว แต่หนังสือ เล่มนี้ยังหาต้นฉบับไม่พบ

พระคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาที่พระเถระชาวลานนาไทย ได้รจนาไว้ในระหว่าง กลางพุทธศตวรรษที่ 20 ถึงต้นพุทธศตวรรษที่ 22 นี้ เป็นที่ยอมรับกันทั่วไปว่า เป็นงานชิ้น เอกในโลกรพุทธศาสนา พระภิกษุสงฆ์ของลานนาไทยได้ประพันธ์งานของท่านขึ้น เพื่อเป็น บทเรียนของการศึกษาภาษาบาลีในพระพุทธศาสนา มีลักษณะเป็นคำสอนศีลธรรมจรรยา และชี้แนวปฏิบัติให้กับ ผู้ที่ศรัทธาเลื่อมใส พระคัมภีร์บาง เล่มเขียนขึ้นเพื่อสร้างความชอบ ธรรม หรือสร้างความขลังให้แก่สิ่งที่เขียนถึง ไม่ว่าจะเป็นสถูปสิ่งศักดิ์สิทธิ์ พระพุทธรูป พระสารีริกธาตุ หรือพระธาตุต่าง ๆ โดยการโยงไปสัมพันธ์กับพระพุทธองค์ หรือโดยการ แสดงให้เห็นว่า สิ่งต่าง ๆ ดังกล่าวมีความสำคัญอย่างไรในการช่วยการแสวงหาบุญกุศล นอกจากนี้พระภิกษุที่เขียนคัมภีร์ยังมีความมุ่งหมายที่จะได้รับ ผลานิสงส์ ตอบแทนเพื่อจะ ได้บรรลุถึงนิพพาน อันเป็นจุดยอดของการหลุดพ้น อันเป็นหลักสำคัญของพระพุทธศาสนา ดังเช่นใน "ตำนานมูลศาสนา"

ผู้แต่งได้กล่าวถึงจุดประสงค์ของการแต่งหนังสือเล่มนี้ไว้อย่างชัดเจนว่า "ให้เป็นศิโรตม์และ
 สักการบูชาแก่ นรนาททั้งหลาย คฤหิณีนักบวชเจ้าทั้งหลาย จงทรงไว้ปฏิบัติได้ตามทำนอง
 คลองแห่งอริยสัปปุริสเจ้าทั้งหลาย อันปฏิบัติมาแต่ก่อน ก็จะได้ถึงยังลู่ 3 ประการ มีนิพพาน
 ธรรมเจ้าเป็นยอดเป็นจอมนั้นเทอญ"

พระรัตนปัญญาผู้แต่งตำนานชินกาลมาลีปกรณ์กล่าวไว้ทำนองเดียวกัน คือ "ขอให้
 ข้าพเจ้าได้ตรัสรู้มรรคผลเป็นชัปปาภิญญาในอนาคตกาลเทอญ"

พระภิกษุที่มีความรู้แตกฉานในภาษาบาลีจนสามารถจินตนาศัพท์เป็นภาษาบาลีจะได้
 รับการยกย่องอย่างสูงจากสถาบันทางการปกครองของลานนาไทย มีหลักฐานบ่งชี้ว่า ตลอด
 รัชสมัยของพระยาดีโลกราช พระเมืองแก้ว และพระเกษเกล้านั้น จะทรงให้ความอุปถัมภ์พระ
 ภิกษุสงฆ์ที่ทรงคุณวุฒิ และมีความเชี่ยวชาญในพระไตรปิฎก ดังเช่นพระรัตนปัญญาผู้แต่ง
 ชินกาลมาลีปกรณ์ ก็ทรงพำนักอยู่ในภูกี้ที่พระเมืองแก้วทรงสร้างให้สำหรับพระยาโดยเฉพาะ ท่าน
 สิริมังคลาจารย์ ผู้แต่งเวฬุสันดรทีปนิ สักการาททีปนิ สังขยาปกาสฏีกา และมังคลัตถทีปนิ หรือ
 มงคลทีปนิ วรรณกรรมที่ได้รับการยกย่องว่าเป็นเรื่องเอก ก็เป็นพระราชนิพนธ์ของพระ
 เกษเกล้าเมื่อทรงผนวช และพำนักอยู่ใน "รัตนมหาวิหาร" ที่พระเกษเกล้าโปรดให้สร้างขึ้น
 ถวายเป็นต้น

ศูนย์วิทยพัชกร
 จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาคผนวก ก

ลำดับกษัตริย์ครองนครเชียงใหม่

	พระนาม	ตามชินกาลมาลีปกรณ์	ตามพงศาวดารโยนก	อรุณรัตน์ วิเชียรเขียว ภาคผนวก ก
1	พระยามังราย	จ.ศ.623-673 (พ.ศ.1805-1855)	จ.ศ.620-679 (พ.ศ.1801-1860)	พ.ศ.1805-1854
2	พระยาคราม หรือพระยา ไสลสงคราม	จ.ศ.673-687 (พ.ศ.1855-1869)	จ.ศ.679-680 (พ.ศ.1860-1861)	พ.ศ.1854-1855
3	พระยาแสนภู	จ.ศ.673-674 (พ.ศ.1855-1856)	จ.ศ. 680-681 (พ.ศ.1861-1862)	พ.ศ.1855-1856
		จ.ศ.684-696 (พ.ศ.1866-1878)	จ.ศ. 686-690 (พ.ศ.1867-1871)	พ.ศ.1869-1878
4	พระยานันทาม	จ.ศ.683-684 (พ.ศ.1865-1866)	จ.ศ.682-686 (พ.ศ.1863-1867)	พ.ศ.1865-1866
5	พระยาคำฟู	จ.ศ.684-687 (พ.ศ.1866-1869)	จ.ศ.690-696 (พ.ศ.1871-1877)	พ.ศ.1866-1869
		จ.ศ.696-697 (พ.ศ.1878-1879)		พ.ศ.1878-1879
6	พระยาผาย	จ.ศ.698-717 (พ.ศ.1880-1899)	จ.ศ.696-729 (พ.ศ.1877-1910)	พ.ศ.1880-1898
7	พระยาภิอนา	จ.ศ.717-747 (พ.ศ.1899-1929)	จ.ศ.729-750 (พ.ศ.1910-1931)	พ.ศ.1898-1928
8	พระยาแสนเมืองมา	จ.ศ.747-763 (พ.ศ.1929-1945)	จ.ศ.750-773 (พ.ศ.1931-1944)	พ.ศ.1928-1945
9	พระยาลำปางแสน	จ.ศ.763-803 (พ.ศ.1945-1985)	จ.ศ.773-804 (พ.ศ.1944-1985)	พ.ศ.1945-1984
10	พระยาติโลกราช	จ.ศ.803-849 (พ.ศ.1985-2031)	จ.ศ.804-849 (พ.ศ.1985-2030)	พ.ศ.1984-2030
11	พระยอดเชียงราย	จ.ศ.849-858 (พ.ศ.2031-2040)	จ.ศ.849-857 (พ.ศ.2030-2038)	พ.ศ.2030-2038
12	พระเมืองแก้ว	จ.ศ.857-887 (พ.ศ.2039-2069)	จ.ศ.857-887 (พ.ศ.2038-2068)	พ.ศ.2038-2068
13	พระเกษเกล้า	จ.ศ.887 (พ.ศ.2069)	จ.ศ.887-900 (พ.ศ.2068-2081)	พ.ศ.2068-2081
			จ.ศ.905-908 (พ.ศ.2086-2089)	พ.ศ.2086-2089

14	เจ้าทรายคำ ชินกาลมาลีปกรณ์ รจนาลบในแผ่นดิน พระเกษเกล้าจึง ไม่ปรากฏกาล สวรรคตของ พระองค์	จ.ศ. 900-905 (พ.ศ. 2081-2086)	พ.ศ. 2081-2086
15	-	จ.ศ. 908-908 (พ.ศ. 2089-2089)	พ.ศ. 2089-2089
16	-	จ.ศ. 908-909 (พ.ศ. 2089-2090)	พ.ศ. 2089-2090
17	-	จ.ศ. 913-926 (พ.ศ. 2094-2107)	พ.ศ. 2094-2107
18	นางพระยารายเทวี (นางวิสุทธาเทวี)	จ.ศ. 926-940 (พ.ศ. 2107-2121)	พ.ศ. 2107-2121

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ประวัติผู้เขียน

นางระวีวรรณ ภาคพรต เกิดเมื่อวันที่ 29 กรกฎาคม พ.ศ. 2494
สำเร็จการศึกษาได้รับปริญญาตรี การศึกษาระดับบัณฑิต เมื่อปีการศึกษา 2517
และเข้าศึกษาต่อในชั้นปริญญาตรี มหาบัณฑิต ในภาควิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิต
วิทยาลัยจุฬาลงกรณ์ มหาวิทยาลัย ในปีการศึกษา 2521 บัณฑิตรับราชการครู
โรงเรียนวัดบางตัวน ตำบลบางตัวน อำเภอเมือง จังหวัดสกลนคร

ศูนย์วิทยพัชการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย